

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
JISMONIY MADANIYAT FAKULTETI
“FAKULTETLARARO JISMONIY MADANIYAT VA SPORT”
KAFEDRASI**

7-4JM-14 Guruh talabasi

XOLIQOV FERUZ SHOKIROVICH

**Mavzu: “Qisqa masofalarga yugurishda zamonaviy axdorot texnologiyalarni
qo'llanishi”**

**5112000 “Jismoniy madaniyat” ixtisosligi bakalavr ilmiy darajasini
olish uchun yozilgan**

BITIRUV MALAKAVIY ISH

Ish ko'rib chiqildi va himoyaga
qo'yildi "Fakultetlararo jismoniy
madaniyat va sport" kafedrasi mudiri
_____ A.K.Ibragimov

«» _____ 2018 y.

Ilmiy raxbar _____ R.R.Raxmonov

Ilmiy maslahatchi _____ M.J.Abdullayev

BUXORO – 2018

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

Jismoniy madaniyat fakulteti

5112000 «Jismoniy madaniyat» ta’lim yo`nalishi talabasi

Xoliqov Feruz Shokirovichning

O`zlashtirishi haqida

MA’LUMOTNOMA

Talaba Xoliqov Feruz Shokirovich Buxoro Davlat Universitetida 2014-2018 yillarda o`qish davomida o`quv rejasini to`liq bajardi va quyidagi o`zlashtirishga erishdi.

"A’LO" _____

"YAXSHI" _____

"QONIQARLI" _____

Fakultet dekani:

B.B.Ma’murov

MA'QULLAYMAN

Ilmiy rahbari: _____ R.R.Raxmonov
 «____» _____ 2017 y.

TASDIQLAYMAN

“Fakultetlararo jismoniy madaniyat va sport”
 kafedrasi mudiri: _____ A.K.Ibragimov
 «____» _____ 2017 y.

BuxDU Jismoniy madaniyat fakulteti bitiruvchisi
 Xoliqov Feruz Shokirovichning “**Qisqa masofalarga yugurishda zamonaviy axdorot texnologiyalarni qO'llanishi**” mavzuidagi malakaviy bitiruv ishi ustida olib borilishi lozim bo'lgan ishlar yuzasidan

TOPSHIRIQLAR

T\rl	Ishning mazmuni	Bajarilish muddati	Natija
1.	Bitiruv malakaviy mavzuini kafedra va fakultet kengashida tasdiqlanib olish rejalarini rasmiylashtirish.	Sentyabr	Ijro etildi.
2.	Mavzu bo'yicha zaruriy ilmiy-uslubiy materiallarni o'rganish.	Sentyabr, Oktyabr, Noyabr	Ijro etildi.
3.	Ta'lim muassasalarida yengil atletika bo'yicha mashg'ulotlarni va musobaqalarni tashkil qilish.	Oktyabr, Noyabr	Ijro etildi.
4.	Mavzu bo'yicha ilmiy manbalarni o'rganish. Adabiyotlar bilan ishlash.	Sentyabr, Yanvar	Ijro etildi.
5.	To'plangan materiallarni sistemalashtirish	Yanvar	Ijro etildi.
6.	Malakaviy bitiruv ishining 1-2 bobini tayyorlash	Fevral	Ijro etildi.
7.	Malakaviy bitiruv ishining 3-bobini tayyorlash va xulosalash	Mart	Ijro etildi.
8.	Ishni yakunlash, tahrir etish va oqqa ko'chirish	Mart, Aprel	Ijro etildi.
9.	Malakaviy bitiruv ishining borishi to'g'risida kafedraga hisobot berish.	May	Ijro etildi.
10.	Ishni ilmiy rahbar taqrizi bilan kafedraga topshirish.	May	Ijro etildi.
11.	Dastlabki himoya jarayonida qatnashish.	May	Ijro etildi.

Bitiruvchi kurs talabasi:

F.SH.Xoliqov

Ilmiy rahbar:

R.R.Raxmonov

**BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI, JISMONIY MADANIYAT
FAKULTETI, FAKULTETLARARO JISMONIY MADANIYAT VA SPORT
KAFEDRASINING — SON YIG'LISHI BAYONNOMASIDAN
KO`CHIRMA**

« ____ » _____ 2017 yil

Qatnashdilar: p.f.n.dotsent, B.B.Ma'murov, dotsent M.J.Abdullaev, katta o'qituvchilar: S.Sh.Akramov, O.A.Farmonov, R.S.Baymurodov, D.Ro'ziev, B.Do'stov, M.G`afurova, A.K.Ibragimov, N.M.G`afurov, o'qituvchilar: M.K.Mahmudov, J.Murodov, Ya.Fayziev, A.Sattoroy, R.Raxmonov, A.Yuldashev

Kun tartibi:

1. 2017-2018 o'quv yili uchun bitiruv malakaviy ish mayzusini tasdiqlash.

Yig'ilishi kun tartibidagi masala yuzasidan kafedra mudiri A.K.Ibragimov qisqacha hisobot berdi va yangi o'quv yili uchun mo'ljallangan malakaviy bitiruv ishlari mavzulari ro'yxati tuzilganligini, mavzularning dolzarbligini, takrorlanmaganligini kafedrada tuzilgan maxsus komissiya tekshirib chiqqanligini qayt etdi. Shundan keyin bitiruv malakaviy ishlari ro'yxati yigilish kotibi tomonidan o'qib berildi.

Bitiruv malakaviy ishlari mavzularini yig'ilganlar qo'llab quvvatladilar.

Qo'yilgan masala bo'yicha quyidagicha

Qaror qilindi:

1. Jismoniy madaniyat fakulteti 7-4JM-14 guruh talabasi Xoliqov Feruz Shokirovichga bitiruv malakaviy ishi yozishga ruxsat etilsin.
2. "Qisqa masofalarga yugurishda zamonaviy axdorot texnologiyalarni qO'llanishi" bitiruv malakaviy ishi mavzusi etib tasdiqlansin.
3. O'qituvchi R.R.Raxmonov ilmiy rahbar etib tayinlansin.

Yig'ilish raisi:

A.K.Ibragimov

Yig'ilish kotibi:

M.B.Ibragimov

**BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI, JISMONIY MADANIYAT
FAKULTETI, «FAKULTETLARARO JISMONIY MADANIYAT VA SPORT»
KAFEDRASINING ____ SON YIG'LISHI BAYONNOMASIDAN
KO'CHIRMA**

« ____ » _____ 2018 yil

Qatnashdilar: p.f.n.dotsent, B.B.Ma'murov, dotsent M.J.Abdullaev, katta o'qituvchilar: S.Sh.Akramov, O.A.Farmonov, R.S.Baymurodov, D.Ro'ziev, B.Do'stov, M.G`afurova, A.K.Ibragimov, N.M.G`afurov, o'qituvchilar: M.K.Mahmudov, J.Murodov, Ya.Fayziev, A.Sattoroy, R.Raxmonov, A.Yuldashev

Kun tartibi:

1. 2017-2018 o'quv yili uchun mo'ljallangan bitiruv malakaviy ishlarning dastlabki muhokamasi va himoyaga tavsiya etish.

Yig'ilishda 7-4JM-14 guruh talabasi Xoliqov Feruz Shokirovich o'qituvchi R.R.Raxmonov ilmiy rahbarligida bajargan “Qisqa masofalarga yugurishda zamonaviy axdorot texnologiyalarni qO'llanishi” mavzuidagi malakaviy bitiruv ishining tugallanganligi tug‘risidagi axboroti va ilmiy rahbar xulosasi tinglandi.

Ish yakunlanganligini hisobga olib,

Kafedra yig'ilishi qaror qiladi:

1. Jismoniy madaniyat fakulteti 7-4JM-14 guruh talabasi Xoliqov Feruz Shokirovichning “Qisqa masofalarga yugurishda zamonaviy axdorot texnologiyalarni qO'llanishi” mavzusida bitiruv malakaviy ishi talabga javob beradi,u sinov himoyasidan o'tdi deb hisoblansin va rasmiy himoyaga ruxsat etilsin.

2. Xoliqov Feruz Shokirovichning bitiruv malakaviy ishiga ilmiy maslahatchi sifatida dotsent M.J.Abdullayev belgilansin.

Yig'ilish raisi:

A.K.Ibragimov

Yig'ilish kotibi:

M.B.Ibragimov

Xoliqov Feruz Shokirovich

“Qisqa masofalarga yugurishda zamonaviy axdorot texnologiyalarni qO’llanishi”

mavzusidagi bitiruv malakaviy ishiga

ILMIY RAHBAR XULOSASI

Mavzuning dolzarbliji: Sportchilar tayyorlash tizimida musobaqalarning o’rni beqiyos bo’lib ularning ko’rsatgan natijalarini zamonaviy texnologiyalar yordamida 0,001 sek.gacha aniqlash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Shuni inobatga olgan holda ko’plab sport jihozlarini ishlab chiqaradigan korxonalar engil atletika bo'yicha musobaqalarni o'tkazishda qulaylik yaratib bermoqda. Engil atletika musobaqalarini tashkil etishda va o'tkazishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan keng foydalanish orqali sportchilarning natijalarini aniqlash va tezlik bilan tarqarishdan iborat.

Xoliqov Feruz Shokirovich tomonidan tayyorlangan “Qisqa masofalarga yugurishda zamonaviy axdorot texnologiyalarni qO’llanishi” nomli bitiruv malakaviy ishda ushbu muammoning yechimlari keltirilgan.

Belgilangan vazifalarning amalga oshirilganlik darajasi: talaba berilgan topshiriqlarni to’liq amalga oshirgan va ishni tajriba asosida tayyorlagan.

Bajarilgan ishga talabaning munosabati: talaba o’zi bajargan ishidan juda yaxshi ta’surotda, keljakda o’qishdan so’ng ilmiy ishini davom ettirmoqchi.

Talabaning adabiyotlardan foydalanish va materialni mustaqil bayon eta olish ko‘nikmalari: talaba ishni tayyorlashda juda ko’p adabiyotlarni o’qib tahlil qilgan va materiallarni mustaqil bayon eta oladi.

Talabalarining tadqiqotchilik ko‘nikmalari: talabada tadqiqotchilik ko’nikmalari shakllangan va mustaqil faoliyat yurita oladi.

Talabaning kasbiy tayyorgarlik darajasi, ya’ni pedagogik topshiriqlarni yecha olishi, mustaqil qaror qabul qila olishi va h.k: talaba yuksak kasbiy tayyorgarlikka ega, pedagogik topshiriqlarni yecha oladi va mustaqil fikrga ega.

Olingan natijalarning amaliyotga ta’lim jarayoniga qo’llash imkoniyati hamda talabaning ixtisosligi bo'yicha beriladigan kvalifikatsiyani olishga loyiqligi: tadqiqot natijasida olingan natjalarni amaliyotga qo’llash imkoni mavjud, talaba ixtisosligi bo'yicha beriladigan kvalifikatsiyani olishga loyiq

Ilmiy rahbar:

R.R.Raxmonov

Xoliqov Feruz Shokirovich

**“Qisqa masofalarga yugurishda zamonaviy axdorot texnologiyalarni qO’llanishi” mavzusidagi bitiruv malakaviy ishi bo‘yicha rasmiy opponent
TAQRIZI**

Mavzuning dolzarbliyi: *Engil atletika turlaridan o‘tkaziladigan musobaqalarda hakamlar sport natijalarini tezlik bilan aniqlash va ularga ishlov berish borasida birmuncha qiyinchiliklarni boshdan kechirgan. Shu kamchiliklarni inobatga olgan holda zamonaviy axborot texnologiyalarni musobaqa faoliyatiga tadbiq etish va hakamlarni faoliyatini engillashtirish.*

Xoliqov Feruz Shokirovich tomonidan tayyorlangan “Qisqa masofalarga yugurishda zamonaviy axdorot texnologiyalarni qO’llanishi” nomli bitiruv malakaviy ish mavzusi juda dolzarb.

Bajarilgan ishning unda belgilangan vazifalarga mos kelishi: *bajarilgan ish belgilangan vazifalarga mos keladi.*

Materialning mantiqiy bayon etilishi: *ishda keltirilgan materiallarga ilmiy jihatdan yondashilgan va mantiqiy bayon etilgan*

Ishga oid manbalarning to‘la va yetarlicha tanqidiy tahlil etilganligi: *ishga oid asosiy va qo’shimcha manbalar yetarlicha tahlil qilingan.*

Ishning mustaqil bajarilganligi: *talaba ishni tayyorlashda materiallarni, manbalarni mustaqil o’rganib so’ng o’zi tajribalarni tashkil qilgan.*

Olib borilgan tajriba ishlari samaradorligining to‘la va to‘g’ri baholanganligi: *talaba tomonidan olib borilgan tajriba ishlari samaradorligi to’la va to’g’ri baholangan.*

Xulosalarning to‘liq izohlanganligi: *ishdagi xulosalar to’liq izohlangan.*

Ishning amaliy ahamiyati: *ishdan kelajakda Engil atletika musoboqalarini tashkil etishda, musoboqa sifatini rivojlantirishda foydalansa bo’ladi.*

Ishdagi kamchiliklar: *ishda ayrim juziy kamchiliklar mavjud lekin bu kamchiliklar ishga salbiy ta’sir ko’rsatmaydi.*

Ishning talab darajasida rasmiylashtirilishiga izoh: *bitiruv malakaviy ish talab darajasida rasmiylashtirilgan.*

Ishning himoyaga loyiqligi: *bitiruvchi kurs talabasi Xoliqov Feruz Shokirovichning “Qisqa masofalarga yugurishda zamonaviy axdorot texnologiyalarni qO’llanishi” mavzusidagi ishini tugallangan deb hisoblayman va uni himoyaga tavsiya etaman*

Ilmiy maslahatchi:

Abdullaev M.J

**Ilmiy Kengashning
3-aprel 201_yilgi
7-bayonnomasi
bilan tasdiqlangan**

Buxoro davlat universiteti Jismoniy madaniyat fakulteti
5112000 jismoniy madaniyat ta'lif yo'naliishi bitiruvchisi Xoliqov Feruz Shokirovich "**Qisqa masofalarga yugurishda zamonaviy axdorot texnologiyalarni qo'llanishi**"
mavzusidagi bitiruv malakaviy ishga DAKning
XULOSASI

Buxoro davlat universiteti DAK Oliy va o'rta maxsus talim vazirligi BMIning bajarish xaqidagi 31.12.98 yil 362-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan nizomda asosan quyidagilarni aniqladi:

1.BMIning xajm va talab bo'yicha rasmiylashtirilganligi (meyor:tabiiy yonalishlar-50dan, ijtimoiy yig'ilishlar-70 betdan kam bo'lmasligi kerak): talabga javob beradi-10 ball talabga kisman javob beradi-7 ball, talabdan chetga chikish holatlari mavjud-4 ball.

2.Mavzuning davlat va universitet grant dasturlari asosida yoki dolzarb muammolar bo'yicha tanlanganligi: davlat dasturiga kirgan-8 ball, grant loyixasi bo'yicha-7 ball, Bux DU dasturi bo'yicha-6 ball, dolzarb muammolar bo'yicha-5 ball.

3.Mavzu dolzarbligining asoslanganligi: yetarli darajada asoslangan-5 ball, yetarli darajada asoslanmagan-3 ball, noanik-2ball.

4.Maqsad va vazifalarning anik ifodalanganligi: anik-7 ball, to'lik anik emas-5 ball, anik emas-3 ball.

5.BMI bajarishda ilmiy tekshirish metodlaridan foydalanganlik darajasi: to'la-7 ball, kisman-5 ball, yetarli emas-3 ball.

6.Olingan natijalarining yangiligi va ishonchlilik darajasi: natija yangi -8 ball, ilgari olingan-6 ball, to'la ishonchli emas-3 ball.

7.BMIning xulosa qismida ishlab chikarishga tavsiya bor-6 ball, ijtimoiy soxada ko'llashga (talim, atrof-mug'ptni ximoya kilish, manaviy-mariviy...) tavsiya kilingan-5 ball, tavsiya yo'q-Z ball.

8.Bitiruvchining mavzu bo'yicha olingan natijalarni tanqidiy baholanganligi darajasi: anik-8 ball, to'la anik emas-6 ball, tanqidiy baholanmagan-4 ball.

9.Ishning ilmiylik xarakteri: ilmiy tadkikodlar asosida-8 ball, aralash shaklidan-5 ball, referativ xarakterdan-3 ball.

10.Bitiruvchining maruzasiga baho: alo-10 ball, yaxshi-7 ball, qoniqarli-6 ball.

12.Berilgan savollarga javoblari: to'lik-8 ball, o'rta-6 ball, qoniqarli 4 ball.

13.BMIning tashqi takrizchi tomonidan baholanishi: alo-7 ball, yahshi-6 ball, qoniqarli-5 ball.

14.BMIga ko'yilgan yakuniy ball _____ Bahosi _____

Eslatma: Har bir bal bo'yicha aniklangan ballning tagiga chizib belgilanadi.

DAK raisi _____
F.I.Sh.imzo

A'zolari _____
F.I.Sh.imzo

_____ F.I.Sh.imzo

Sana «_____» ____ 2018 y

DAVLAT ATTESTASIYA KOMISSIYASIGA
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

Jismoniy madaniyat fakulteti

Talaba Xoliqov Feruz Shokirovich “Qisqa masofalarga yugurishda zamonaviy axdorot texnologiyalarni qo’llanishi” mavzusidagi bitiruv malakaviy ishi rasmiy himoyaga ruxsat etilsin.

Himoyaga bitiruvchining o’zlashtirishi to’g’risida ma’lumotnama, bitiruv malakayiv ish haqida rahbar hamda kafedra yig’ilishi xulosasi, taqriz va talabaga tavsifnomasi ilova qilinadi.

Fakultet dekani:

B.B.Ma’murov

2018 yil ____ iyun.

Reja

Kirish

I. Engil atletika musobaqalarida qo'llaniladigan axborot texnologiyalari bo'yicha adabiyotlar tahlili va muammolarni echish yo'llari

1.1.	Engil atletika musobaqalarni tashkil etish va tayyorgarlik ko'rish masallari
1.2.	Engil atletika musobaqalarini tashkillashtirish, o'tkazilish tarixi va axborot texnologiyalarni qo'llanishlishi
1.3.	IAAFning musobaqa qoidalari

I bob bo'yicha xulosalar

II Bob. Vazifalar, tadqiqot uslubiyatlari va uni tashkillashtirish.

2.1.	Tadqiqot vazifalari.
2.2.	Tadqiqot usullari
2.3.	Tadqiqot tashkillashtirish
2.4.	Tadqiqot pedagogik kuzatuv, matematik statictik usullar

III Bob. Engil atletika musobaqalarining tahlili

3.1.	Jahon miqyosida bo'lib o'tgan yirik musobaqalarning tahlili
3.2.	O'zbekiston championatlarida ko'rsatilgan natijalar tahlili

Bob bo'yicha xulosalar.

Xulosalar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

KIRISH

2017 yil 3 iyunda PQ-3031-sonli O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning “Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘risida”gi qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga asosan O‘zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya sportni yanada rivojlantirish dasturi tasdiqlanib, unga muvofiq keng ko‘lamli, aniq maqsadli ishlar amalga oshirilishi ko‘zda tutilgan bo‘lib, ushbu ishlarni amalga oshirishda 2017-2021 yillarda qariyib 1 trln so‘m mablag‘ sarflanishi nazarda tutildi. Dasturning uchinchisi bo‘limida “jismoniy tarbiya va sport sohasida kadrlar tayyorlash, ularni qayta tayyorlash va malakasini oshirish muassasalarini ilmiy-uslubiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash, sport maktablarini yuqori malakali murabbiylar va tibbiyot xodimlar bilan ta’minlash”ga qaratilgan. Bunda ko‘rinib turibdiki barcha yo‘nalishlarda bo‘lgani kabi oily ta’lim muassasasi professor-o‘qituvchilarini bilim saviyasiga va o‘quv mashg‘ulotlarini tashkil etishga ham alohida ma’suliyat yuklaydi.

Lekin, taraqqiyot “g‘ildiragi” to‘xtab qolishi mumkin bo‘lmaganidek, sport natijalari o‘smaq qolmaydi. Binobarin, raqobatbardosh sportchilarni tayyorlash tizimi va uslublarini shakllantirish, innovatsion texnologiyalarni yaratish va ularidan foydalanish zarur bo‘ladi. Ushbu muammolar o‘z navbatida soha bo‘yicha yuqori malakali kadrlar tayyorlash, o‘quv-mashg‘ulot va musobaqa jarayonlarini ilmiy asosda tashkil qilish, iste’dodli sportchilarni etishtirish ko‘lagini kengaytirish muhimligiga etibor qaratadi.

Shunga qaramay, hali joylardagi sport maktablarida, ta’lim muassasalarida faoliyat ko‘rsatayotgan sport to‘garaklarida o‘tkazilayotgan mashg‘ulotlar, tuman, shahar va viloyatlar miqyosida tashkil etilgan musobaqalar sifati va samaradorligini etarli deb bo‘lmaydi.

Ishning dolzarbliji. Olimpiya o‘yinlari dasturidan joy olgan engil atletika Respublikamiz bo‘ylab muntazam o‘tkazilib kelinayotgan barcha musobaqalar,

xususan “Umid nihollari”, “Barkamol avlod”, “Universiada” kabi musobaqalar tarkibidan joy olgan bo‘lsada, hali ushbu sport turi bo‘yicha halqaro miqyosga loyiq sport ustalari etishtirilmayapti. Sportchilar tayyorlash tizimida musobaqalarning o‘rnini beqiyos bo‘lib ularning ko‘rsatgan natijalarini zamonaviy texnologiyalar yordamida 0,001 sek.gacha aniqlash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Shuni inobatga olgan holda ko‘plab sport jihozlarini ishlab chiqaradigan korxonalar engil atletika bo‘yicha musobaqalarni o‘tkazishda qulaylik yaratib bermoqda.

Ishning maqsadi. Engil atletika sport turining Qisqa masofalarga yugurishda zamonaviy axdorot texnologiyalarni qo‘llanishi musobaqalarini tashkil etishda va o‘tkazishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan keng foydalanish orqali sportchilarning natijalarini aniqlash va tezlik bilan tarqarishdan iborat.

Ishning ilmiy yangiligi. Engil atletika turlaridan o‘tkaziladigan musobaqalarda hakamlar sport natijalarini tezlik bilan aniqlash va ularga ishlov berish borasida birmuncha qiyinchiliklarni boshdan kechirgan. Shu kamchiliklarni inobatga olgan holda zamonaviy axborot texnologiyalarni musobaqa faoliyatiga tadbiq etish va hakamlarni faoliyatini engillashtirish.

Ishning ob’ekti va predmeti. Engil atletika bo‘yicha Jahon va O‘zbekiston miqyosidagi musobaqalarda axborot texnologiyalarni ishlash jarayonini o‘rganish va zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash orqali sport natijalarini tezkorlik bilan aniqlash.

Ishning ilmiy farazi. Faraz qilindiki engil atletika bo‘yicha o‘tkaziladigan musobaqalarning yurish, yugurish, sakrash, uloqtirish va ko‘pkurash turlarida sport natijalarini aniqlik bilan o‘lchash va ochkolarni imkon darajasida tezroq aniqlash.

Ayniqsa engil atletikaning Qisqa masofalarga yugurish turlarida sportchilarning ko‘rsatayotgan natijalari to‘g‘risida doimo tortishuvlar bo‘lib kelgan. Masalan sportchi marra tashlanish davomidagi harakatlarini oddiy ko‘z bilan ilg‘ash qiyin. Marraga birdaniga 8 sportchi kelishi natijasida hakamlarning ishlari qiyinlashadi. Bizning ilmiy ishda ayni muammoni echish masalalari yotadi.

I. ENGIL ATLETIKA BO‘YICHA MUSOBAQALARINI TASHKIL ETISH

BO‘YICHA ME’YORIY XUJJATLARNI O‘RGANISH ASOSLARI

1.1. Engil atletika musobaqalarni tashkil etish va tayyorgarlik ko‘rish masallari

Tayyorgarlik davrida (musobaqalar boshlanguniga qadar) Bosh kotib katta ishlarni amalga oshirishi kerakki, ular musobaqa jarayonida yuz berishi mumkin bo‘lgan qator anglashilmovchilik va xatolarning oldini oladi.

I. Nizomni o‘rganish:

1. Musobaqalar dasturi, jamoalar tarkibini, kotibiyatning miqdoriy tarkibi (s) hamda blanklar, qog‘oz va boshqa moddiy ta’milot ashyolarining zarur miqdorini aniqlash uchun jamoaviy hisob turlarini tahlil qilish.

2. Nizomning quyidagilarga nisbatan turlicha talqin etilishi mumkin bo‘lgan bandlarini aniqlash:

- jamoalar joyini belgilash tartibi;
- ishtirokchilarining navbatdagi musobaqa davrasiga o‘tishi tartibi;
- ishtirokchilarining shaxsiy joylarini belgilash tartibi;
- parallel hisob imkoniyatlari;
- ishtirokchilarni joylarga, seriyalarga taqsimlash yo‘li;
- shaxsiy birinchilik va v/k.ga qo‘yish;
- qur’a tashlash yo‘li va h.k.

Mazkur masalalar bo‘yicha qabul qilingan qarorlar va kiritilgan aniqliklar jamoa vakillariga etkazilishi shart.

3. Nizomda texnik tur bo‘yicha malakaviy me’yorlar, sakrash turida plankani ko‘tarish tartibi to‘g‘risidagi ko‘rsatmalarning mavjudligi.

II. Musobaqa o‘tkazuvchi tashkilot bilan ishslash.

Musobaqalar talab darajasida o‘tkazilishi uchun ularni o‘tkazayotgan tashkilot oldiga bir qator masalalar qo‘yilishi va ijobjiy hal etilishi zarur:

1. Oddiy va namoyish etiluvchi qaydnomalar, rekordlarni qayd etish dalolatnomalari blanklarining mavjudligi.
2. Nusxa ko‘chirish uskunalarini, qog‘oz, devonxona ashyolari bilan ta’minlash imkoniyatlari.
3. Malakali kompyuterchilar (mashinistkalar), rassomlar, nusxa ko‘chirish uskunalarida ishlovchi xodimlarning mavjudligi.
4. Musobaqa o‘tkazish uchun sarflanadigan harajatlar smetasi, kotiblar va texnik xodimlarga haq to‘lash toifalari va tartibi.
5. Hakamlar hay’ati va kotibiyatning miqdoriy tarkibi.
6. Taklif etiladigan hakamlar tarkibi ro‘yxati. Boshqa shaharlik hakamlar ro‘yxati, zarur kishilarni chaqirish imkoniyatlari.
7. Rekordlar ro‘yxatini olish.
8. Ishtirokchilarni shaxsiy birinchilik va j/b.ga kiritish tartibi, kim va qancha muddatda kiritadi.
9. Ko‘krak raqamlarining zarur miqdordagi to‘plamlari mavjudligi.
- 10.Talabnomalarni qabul qilish joyi va vaqt.
- 11.Yakuniy materiallarning zarur miqdori.
- 12.Musobaqa to‘g‘risida taqdim etiladigan hisobot shakli.
- 13.Qur’a tashlash kimga topshiriladi.
- 14.Uzoqda joylashgan sport inshootlaridan musobaqa natijalarini etkazish vositalari.
- 15.ABT mavjudligi (avtomatik boshqaruv tizimi).
- 16.Kotibiyat materiallari kimga beriladi.
- 17.Uzoqda joylashgan startlardan (mas., krossda) start qaydnomalarini etkazish uchun aloqachilarni harakat vositalari bilan ta’minlash.
- 18.Xalqaro musobaqa va uchrashuvlar o‘tkazilganda:
 - materiallar nashr etiladigan tillar;
 - kotibiyat uchun tarjimonlar;

- chet tillaridagi atamalarni aniqlashtirish;
- kotibiyatning jamoa vakillari bilan aloqasi.

III. Bosh kotib bilan muvofiqlashtiriladigan masalalar.

1. Nizomning barcha bandlari talqini hamda musobaqalar reglamentini muvofiqlashtirish.

2. Kotibiyat va nusxa ko‘chirish uskunalarini imkon qadar bir me’yorda ishlashi, shuningdek, jamoaviy natijalarning tez hisob-kitob qilinishi va musobaqalarning so‘nggi kunida natijalarini zudlik bilan bosmadan chiqarish uchun imkon yaratish nuqtai nazaridan dasturning barcha tur va bosqichlarini o‘tkazish jadvali loyihasini tahlil etish.

3. Musobaqalar boshlanguniga qadar jamoa vakillariga e’lon qilish zarur bo‘lgan masalalar ro‘yxatini tayyorlash.

4. Jamoa vakillari kengashini o‘tkazish muddatlari va joyi.

5. Jamoa vakillarining qur’a tashlashda qatnashishiga ruxsat berish to‘g‘risida.

6. Kotibiyat tarkibini (miqdoriy jihatdan va nommanom) muvofiqlashtirish.

7. Shaxsiy va jamoaviy natijalarini tasdiqlash tartibi.

8. Kotibiyatning Bosh hakam, uning muovinlari va referi bilan tezkor aloqa qilish yo‘llari.

9. Dispatcherlik jadvalini tayyorlash muddati.

10. Musobaqalarga qadar va ular o‘tkazilayotgan davrda hakamlar hay’ati materiallarini kompyuterchilar (mashinistikalar) va nusxa ko‘chirish uskunalarini zimmasiga yuklash.

11. Talabnomalar, qayta talabnomalar berish, shikoyatnomalarni taqdim etish va ko‘rib chiqish muddatlari.

12. Bosh hakam, uning muovinlari, referi orasida vazifalarning taqsimlanishi.

13. ABT bilan o‘zaro munosabatlar.

14. Bosh hakam, uning muovinlari, referi, apellyasiysi hay’ati, marradagi katta hakam, katta vaqt o‘lchovchi hakam, musobaqa o‘tkazuvchi tashkilot vakilining imzo

namunalari.

15. Start bayonnomalari va yakuniy materiallarni jamoa vakillariga topshirish vaqtি va tartibi.

16. Ishtirokchilarning yig‘ilish va badan qizdirish mashqlarini o‘tkazish joylari (qaydnomalar va oraliq natijalar namoyish etiladigan taxtalar miqdori).

17. Kotibiyat tomonidan musobaqalar to‘g‘risidagi hisobot uchun tayyorlanadigan masalalar ro‘yxati.

IV. Mandat hay’ati.

1. Kotibiyat va ishtirokchilar hamda jamoalarni musobaqalarga kiritish bo‘yicha hay’atning ish vaqtি va joyini muvofiqlashtirish.

2. Mandat hay’ati xodimlarining imzo namunalari hamda ishtirokchilar va jamoalarni musobaqalarga kiritish bo‘yicha qarorlarning turlari.

3. Jamoalar va ishtirokchilarni qo‘srimcha talabnomalar bo‘yicha qo‘srimcha ravishda musobaqalarga kiritish tartibi.

4. Mandat hay’atining musobaqalar to‘g‘risidagi hisobotga taqdim etadigan ma’lumotlari ro‘yxati.

V. Matbuot markazi.

1. Kotibiyat matbuot markaziga taqdim etadigan hujjatlarning turlari, miqdori va taqdim etish vaqtি.

2. Nusxa ko‘chirish uskunalaridan hamkorlikda oqilona foydalanish imkoniyatlari.

3. Axborot almashish uchun tezkor aloqa shakllari (ishtirokchilar va jamoalar tarkibidagi o‘zgarishlar, jadvalning o‘zgarishi; natjalarni aniqlashtirish, ishtirokchilar raqamining o‘zgarishi, rekord natijalar va h.k.).

VI. Tibbiy ta’midot bo‘yicha bosh kotib muovini.

1. Taqdim etilgan jamoaviy talabnomalarni nazorat qilish vaqtি va joyi.

2. Musobaqalar o‘tkazilayotgan vaqtda tibbiyot xodimlarining sport inshootlarida joylashuvi. Sportchilarni tibbiy ko‘rsatkichlari bo‘yicha musobaqalarda

ishtirok etishdan ozod qiluvchi hujjatlarning namunalari.

3. Musobaqalarda ishtirok etishdan ozod qilingan sportchilar to‘g‘risida xabar berish uchun tibbiy xizmatning kotibiyyat bilan tezkor aloqasini ta’minlash yo‘llari.

VII. Stadion ma’muriyati.

1. Kotibiyyat faoliyat ko‘rsatadigan joy.
2. Kotibiyyat faoliyati uchun zarur bo‘lgan asbob-anjomlarning mavjudligi.
3. Yorug‘lik manbalarining yaroqliligi, nusxa ko‘chirish uskunalari uchun razetkalarning mavjudligi.

4. Namoyish taxtalari uchun joylar va ularni jihozlash.

5. Kotibiyyat xonalarida hujjatlar va jihozlarning dahlsizligini ta’minlash.

6. Stadion uchun zarur bo‘lgan hisobot berish turlari.

VIII. Axborot xizmati.

1. Axborot xizmatining kotibiyyatdan olingan dastlabki materiallar (taqdimnomalar, poyga va seriyalar tarkibi va h.k.) bilan ishslash vaqt hamda joyi.

2. Kotibiyyatning ishchi hujjatlari (ishchi qaydnomalar, yakuniy materiallar va h.k.) shaklini muvofiqlashtirish.

3. Axborot xizmatiga poygalar tarkibidagi o‘zgarishlar, ko‘krak raqamlarining almashtirilganligi, natijalar, rekordlar, jadvallarning o‘zgarishi va b. haqida xabar berish uchun tezkor aloqa shakllari.

4. Axborot xizmati faoliyati uchun zarur bo‘lgan kotibiyyat hamda matbuot markazi materiallari miqdori (start qaydnomalari, oraliq va final natijalari, jamoaviy kurashning borishi va h.k.).

5. Axborot xizmati tomonidan kotibiyyat materiallarini qabul qilib olish shartlari.

6. Rekordlar ro‘yxatini tekshirish.

IX. Kotibiyyat xodimlari (kotiblar).

1. Musobaqalar Nizomi hamda reglamenti bilan tanishuv:

- bosh hakamlar hay’ati tarkibi;
- jamoalar tarkibi;

- musobaqa dasturi;
 - jamoa hisobi turlari;
 - ishtirokchilarning musobaqa davralari bo‘ylab harakatlanishi tartibi;
 - shaxsiy o‘rinlarni aniqlash tartibi;
 - kotibiyat tomonidan chiqariladigan hujjatlar turlari va miqdori;
 - yakuniy materiallarni berish muddatlari;
 - qayta talabnama va qo‘srimcha talabnama qabul qilish muddatlari hamda tartibi;
 - hakamlar hay’atining asosiy xizmatlari bilan o‘zaro munosabat shakllari;
 - boshqa xizmat bilan tezkor aloqa shakllari;
 - hakamlar guruhlariga qo‘yiladigan talablar;
 - boshqa xizmatlarga kotibiyat materiallarini etkazish tartibi.
2. Ish vaqtি tartibi va uni hisobga olish.
 3. Kotibiyat xodimlarini bir-biri bilan tanishtirish.
 4. Vazifalarni taqsimlash.
 5. Sport inshootlariga kirish ruxsatnomalarini berish.
 6. Jamoa vakillari bilan ishlash tartibi.
- X. Materiallarni taqdim etish tartibi va quyidagilar bilan tezkor aloqa shakllari:
- dispatcher bilan;
 - ishtirokchilarni tayyorlash xizmati bilan;
 - start guruhi bilan;
 - marra guruhi bilan;
 - nazoratchi bilan;
 - apellyasiya hay’ati bilan;
 - ABT bilan;
 - tashkilot rahbariyati bilan;
- Startyor va uning yordamchilari
1. Startyorlar hay’ati tarkibiga kirdigan hakamlar startyor etib tayinlanishi

mumkin.

Asosiy startyorning eng muhim vazifasi – ishtirokchilarning ham start signaligacha yugurishni boshlab yubormaydigan tarzda start berishdan iborat, qo'shimcha startyorlarning vazifasi – agar ishtirokchilar start qoidasini buzgan bo'lsalar va asosiy startyor ularni qaytarmagan bo'lsa, to'xtash va joylariga qaytish uchun signal berishdan iborat.

Startyorning majburiyatları:

- ishtirokchilarning kelganligini tekshirish, start bayonnomasiga qayd etish, keyin marradagi kotibga topshirish;
- startda mavjud jihozlarni tekshirish;
- startda ishtirokchilar egallagan holatning to'g'riligini tekshirish;
- agar oldinroq qur'a tashlanmagan bo'lsa, uni amalga oshirish.

Marradagi hakamlar

Marradagi hakamlar to'g'ridan-to'g'ri kuzatib yoki maxsus asbob-uskunalar yordamida ishtirokchilarning marraga etib kelish tartibini (ketma-ketligini) aniqlaydilar, o'rta va uzoq masofalarga yugurishda davralar hisobini olib boradilar.

Qisqa masofalarga yugurishda (400 m.gacha) hakamlar marraga etib kelgan poyganing alohida qatnashchilariga orasidagi masofani marra chizig'i oldidagi 5 metrlik belgi chegarasida aniqlaydilar, hakamlar varaqasini to'ldirib, uni katta hakamga beradilar.

Vaqt o'lchovchi hakamlar

Vaqt o'lchovchi hakamlar hay'ati tarkibidan vaqt o'lchovchi hakamlar tayinlanadi. Ular yugurish va yurish bo'yicha musobaqa ishtirokchilarining masofani bosib o'tish vaqtini aniqlaydilar. Masofani birinchi bo'lib yakunlagan ishtirokchi ko'rsatgan vaqtini qo'l sekundomerlaridan foydalangan holda uch nafar vaqt o'lchovchi hakam qayd etishi kerak.

Fotomarradagi hakamlar

Fotomarradagi hakamlar fotomarra tizimiga biriktirilgan maxsus uskunalar

yordamida yugurish hamda yurish bo‘yicha natijalarni: ishtirokchilarning marraga etib kelish tartibi va ularning masofani o‘tgan vaqtini aniqlaydilar.

Masofadagi hakamlar

Masofa hamda to‘siqlar oldidagi hakamlar:

- masofa bosib o‘tilishi, estafeta tayoqchasining uzatilishi va barerlardan oshib o‘tish to‘g‘ri bajarilayotganligini kuzatadilar, qulagan barerlar o‘z vaqtida joyiga qo‘yilishini nazorat qiladilar.

Shamol tezligini o‘lchovchi hakamlar

Shamol tezligini o‘lchovchi hakamlar 200 m.gacha masofalarga yugurish hamda uzunlikka va uch hatlab sakrash bo‘yicha musobaqalar o‘tkazilayotgan vaqtida maxsus uskunalar yordamida yugurish yo‘nalishidagi shamolning o‘rtacha tezligi kattaligini aniqlaydilar.

Sakrash va uloqtirish bo‘yicha hakamlar

Sakrash va uloqtirishlarning har bir turi bo‘yicha musobaqalar o‘tkazish uchun katta hakam, o‘lchovchi hakamlar hamda kotibdan iborat hakamlar guruhi tayinlanadi.

Musobaqa o‘tkaziladigan joylar, jihozlar va asbob-uskunalarni tayyorlash xizmati hakamlari

Jihozlar va asbob-uskunalar bo‘yicha hakamlar:

- yugurish yo‘lakchasi, sakrash va uloqtirishlar bo‘yicha musobaqalar badan qizdirish mashqlari o‘tkaziladigan joylarda belgi chiziqlari to‘g‘ri chizilganligini tekshiradilar;

- jihozlar markirovkasini tekshiradilar;

- musobaqalar o‘tkaziladigan joylarga jihozlar va asbob-uskunalarni etkazib berish hamda ularni yig‘ib olish ishlarining reja-jadvalini tuzadilar.

Statistika va rekordlar guruhi

- turli statistik ma’lumotlarning hisob-kitobi bilan shug‘ullanadi;

- yangi rekordlar, sport ustasi va halqaro toifadagi sport ustasi unvonlari uchun

me'yorlarning bajarilishini kuzatadi;

- rekord natijalar uchun dalolatnomma tayyorlab, rasmiylashtiradi;
- rekordlar tekshirilganidan keyin hakamlar hujjatlarini qabul qilib olish guruhidan olingan ishtirokchilar varaqalarini ularga ishlov beruvchi guruhga jo‘natadi;
- materiallardan nusxa ko‘chirish guruhidan yakuniy qaydnomalar nusxasini oladi;
- musobaqlar davomida tegishli qaydlarni kirta borib, bosh hakam hisobotini tayyorlaydi.

Bosh kotibning faoliyati

Bosh kotib musobaqaning bosh hakamiga bo’ysunadi. Bosh kotibning majburiyalari:

- bosh kotibiyat a’zolari orasida vazifalarni taqsimlash va ularning ishini tashkil etish;
- shaxsiy va texnik talabnomalarning qabul qilinishini tashkil etish (ishtirokchilarni musobaqalarga kiritish hay’ati bilan hamkorlikda);
- qaydnomalarni tayyorlash va ularni barcha xizmatlarga tarqatish;
- alohida sport turlari bo'yicha kotiblar guruhlariga ko'rsatmalar berish va ular faoliyatini nazorat qilish;
- shaxsiy va jamoaviy musobaqlar, shuningdek, ko'pkurashlar natijalarini chiqarish;
- rekord dalolatnomalari tuzilishining to’g’riligini ta’minlash va nazorat qilish;
- natijalar to’g’risidagi ma'lumotlarni bosib chiqarish va nusxasini ko’paytirishga rahbarlik qilish;

Startyor va uning yordamchilari

1. Startyorlar hay’ati tarkibiga kiradigan hakamlar startyor etib tayinlanishi mumkin.

Asosiy startyorning eng muhim vazifasi – ishtirokchilarning ham start

signaligacha yugurishni boshlab yubormaydigan tarzda start berishdan iborat, qo'shimcha startyorlarning vazifasi – agar ishtirokchilar start qoidasini buzgan bo'lsalar va asosiy startyor ularni qaytarmagan bo'lsa, to'xtash va joylariga qaytish uchun signal berishdan iborat.

Startyorning majburiyatları:

- ishtirokchilarning kelganligini tekshirish, start bayonnomasiga qayd etish, keyin marradagi kotibga topshirish;
- startda mavjud jihozlarni tekshirish;
- startda ishtirokchilar egallagan holatning to'g'rilibini tekshirish;
- agar oldinroq qur'a tashlanmagan bo'lsa, uni amalga oshirish.

Marradagi hakamlar

Marradagi hakamlar to'g'ridan-to'g'ri kuzatib yoki maxsus asbob-uskunalar yordamida ishtirokchilarning marraga yetib kelish tartibini (ketma-ketligini) aniqlaydilar, o'rta va uzoq masofalarga yugurishda davralar hisobini olib boradilar.

Qisqa masofalarga yugurishda (400 m.gacha) hakamlar marraga yetib kelgan poyganing alohida qatnashchilariga orasidagi masofani marra chizig'i oldidagi 5 metrlik belgi chegarasida aniqlaydilar, hakamlar varaqasini to'ldirib, uni katta hakamga beradilar.

Vaqt o'lchovchi hakamlar

Vaqt o'lchovchi hakamlar hay'ati tarkibidan vaqt o'lchovchi hakamlar tayinlanadi. Ular yugurish va yurish bo'yicha musobaqa ishtirokchilarining masofani bosib o'tish vaqtini aniqlaydilar. Masofani birinchi bo'lib yakunlagan ishtirokchi ko'rsatgan vaqtini qo'l sekundomerlaridan foydalangan holda uch nafar vaqt o'lchovchi hakam qayd etishi kerak.

Fotomarradagi hakamlar

Fotomarradagi hakamlar fotomarra tizimiga biriktirilgan maxsus uskunalar yordamida yugurish hamda yurish bo'yicha natijalarni: ishtirokchilarning marraga yetib kelish tartibi va ularning masofani o'tgan vaqtini aniqlaydilar.

Masofadagi hakamlar

Masofa hamda to'siqlar oldidagi hakamlar:

- masofa bosib o'tilishi, estafeta tayoqchasining uzatilishi va barerlardan oshib o'tish to'g'ri bajarilayotganligini kuzatadilar, qulagan barerlar o'z vaqtida joyiga qo'yilishini nazorat qiladilar.

Shamol tezligini o'lchovchi hakamlar

Shamol tezligini o'lchovchi hakamlar 200 m.gacha masofalarga yugurish hamda uzunlikka va uch hatlab sakrash bo'yicha musobaqalar o'tkazilayotgan vaqtida maxsus uskunalar yordamida yugurish yo'naliqidagi shamolning o'rtacha tezligi kattaligini aniqlaydilar.

Sakrash va uloqtirish bo'yicha hakamlar

Sakrash va uloqtirishlarning har bir turi bo'yicha musobaqalar o'tkazish uchun katta hakam, o'lchovchi hakamlar hamda kotibdan iborat hakamlar guruhi tayinlanadi.

Musobaqa o'tkaziladigan joylar, jihozlar va asbob-uskunalarini tayyorlash xizmati hakamlari

Jihozlar va asbob-uskunalar bo'yicha hakamlar:

- yugurish yo'lakchasi, sakrash va uloqtirishlar bo'yicha musobaqalar badan qizdirish mashqlari o'tkaziladigan joylarda belgi chiziqlari to'g'ri chizilganligini tekshiradilar;
- jihozlar markirovkasini tekshiradilar;
- musobaqalar o'tkaziladigan joylarga jihozlar va asbob-uskunalarini yetkazib berish hamda ularni yig'ib olish ishlarining reja-jadvalini tuzadilar.

Statistika va rekordlar guruhi

- turli statistik ma'lumotlarning hisob-kitobi bilanshug'ullanadi;
- yangi rekordlar, sport ustasi va xalqaro toifadagi sport ustasi unvonlari uchun me'yirlarning bajarilishini kuzatadi;

- rekord natijalar uchun dalolatnama tayyorlab, rasmiylashtiradi;
- rekordlar tekshirilganidan keyin hakamlar hujjatlarini qabul qilib olish guruhidan olingan ishtirokchilar varaqalarini ularga ishlov beruvchi guruhga jo'natadi;
- materiallardan nusxa ko'chirish guruhidan yakuniy qaydnomalar nusxasini oladi;
- musobaqalar davomida tegishli qaydlarni krita borib, bosh hakam hisobotini tayyorlaydi.

Ishtirokchilarning varaqalariga ishlov berish guruhi

- yakuniy qaydnomalarni bosmadan chiqarish uchun olingan varaqalarga to'la ishlov berish bilan shug'ullanadi;
- ishchi qaydnomalardagi natijalarni ishtirokchilarning shaxsiy varaqalariga ko'chirishni amalga oshiradi;
- ko'rsatilgan natija qaysi toifaga muvofiqligini belgilaydi;
- dasturning ushbu turida ishtirokchi egallagan o'rinni belgilaydi;
- natijani ochkolarda baholaydi (jumladan, rag'batlantiruvchi ochkolarni);
- shamol tezligini ko'rsatadi;
- ishtirokchilarning varaqalarini jamoaviy natijalar guruhiga yetkazadi.

Har bir guruhning ish tartibi

1. Hujjatlarni beruvchi guruh;

- barcha axborot iste'molchilarini bosmadan chiqarilgan materiallar bilan ta'minlaydi;
- start qaydnomalarini musobaqalardan kamida 1 soat 30 daqiqa oldin osib qo'yadi;
- start, oraliq va yakuniy qaydnomalarni quyidagi ro'yxat asosida taqdim etadi:

Start qaydnomalari

Mukofotlash

BHH – GSK

Doping-nazorat

Nazoratchi

Masofa

Musobaqa o'tkazuvchi tashkilot	Fotomarra
Ishtirokchilar yig'iladigan nazorat punkti	Oraliq (davralar bo'yicha) va yakuniy
Peshlavha (namoyish taxtasi)	Nazoratchi
Start	Musobaqa o'tkazuvchi tashkilot
Dispatcher	Tablo
Tablo	Axborot
Axborot	Matbuot markazi
Ma'lumotlar markazi	Jamoalar vakillari
Jamoalar vakillari	Vakillar uchun peshlavha (namoyish taxtasi)
Matbuot markazi	Ma'lumotlar markazi
Hakamlar guruhi	Kotibiyatning statistika guruhi

2. Hakamlar hujjatlarini qabul qilib olish guruhi:

- ishtirokchilarni musobaqalarga qo'yish hay'atidan talabnomalarini hamda varaqalarni oladi, ularni tekshiradi va qur'a o'tkazish, start hamda ishchi qaydnomalarini bosib chiqarish uchun taxlaydi;
- hakamlar hujjatlarini qabul qilib oladi va ularning to'g'ri to'ldirilganligini tekshiradi.

Kotibiyatga tushgan hujjatlar ushbu jihatlardan tekshiriladi:

- A) hakamlar guruhidagi rasmiy shaxslar hamda bosh hakamning ish bo'limlari bo'yicha muovini yoki referi imzolari qo'yilganligi;
- B) dasturdagi yugurish turlari bo'yicha start qaydnomalarining mavjudligi;
- namoyish taxtasiga o'tkazilgan musobaqa davralari qaydnomalarining nushalarini osib qo'yadi.

Kotibiyatning namoyish taxtasi: "musobaqalarning start qaydnomalari", "musobaqa natijalari qaydnomalari", "erkaklar", "ayollar" ko'rsatkichlariga ega bo'lishi lozim. Unda: afisha, musobaqalar o'tkazilayotgan joylar hamda xizmatlarning

manzili, musobaqalar jadvali va shartlari, ishtirokchi jamoalar tarkibi, jamoaviy musobaqalarning borishi jadvalini joylashtirish maqsadga muvofiq.

Axborot materiallari osilgan peshlavhalar sportchilar, vakillar hamda tomoshabinlarning tanishishi uchun qulay joylarda tashkil etiladi.

Musobaqalarning navbatdagi davrasi tarkibi musobaqalar o'tkazilayotgan kunlarda tuzilib, ularning start qaydnomalari musobaqa turi boshlanishidan kamida 1 soat avval osib qo'yiladi.

Yakuniy natijalar (ishchi qaydnama nushalari) mazkur tur bo'yicha musobaqalar tugagan zahoti osiladi.

Musobaqa rahbariyatining ishtirokchilarga beradigan xabarları axborot taxtasiga darhol osib qo'yiladi:

- sport turi bo'yicha musobaqalar tugaganda, ishtirokchilarning varaqlarini statistika va rekordlar guruhiga jo'natadi;
- musobaqalarning navbatdagi davrasi o'tkazilgan hollarda qur'a tashlashga tayyorlanadi va varaqlarni nusxa ko'chirish guruhiga jo'natadi;
- qaydnomalari va boshqa hakamlar hujjatlarini arxivda to'playdi, yakuniy qaydnama bosib chiqarilganidan so'ng varaqlar ham nusxa ko'chirish guruhidan shu yerga qaytariladi;
- mazkur tur bo'yicha barcha guruh va davalarning materiallarini (qaydnomalari, varaqlari) bir to'pga (podborga) yig'adi.

Guruhlarning kotiblaridan olingan qaydnomalarga ishlov berishda quyidagi talablarga rioya qilish lozim:

- dasturdagi yugurish turlarida ishtirokchilarning varaqlariga faqat katta hakam va katta vaqt o'lchovchi hakamning marra varaqlaridan yoki fotomarra qaydnomalardan olingan natijalargina qayd etiladi. Ayni vaqtda ular tomonidan musobaqalarning ishchi qaydnomasida natijalar va ishtirokchilarning yetib kelish tartibi to'g'ri qayd etilganligi tekshiriladi;
- sakrash va uloqtirishlarda – ishchi qaydnomadan natijalarni shaxsiy varaqlarga

ko'chirish vaqtida qaydnomaga tegishli belgi qo'yiladi;

- ishtirokchilarning shaxsiy varaqalarini natijalariga ko'ra egallagan o'rirlariga qarab taxlagan vaqtida masofadan chiqib ketgan, diskvalifikatsiya qilingan, musobaqaga kelmagan hamda tanlovdan tashqari ishtirok etganlarning varaqalari oxiriga joylashtiriladi. Masofadan chiqib ketgan, diskvalifikatsiya qilingan, musobaqaga kelmagan hamda tanlovdan tashqari hisoblangan ishtirokchilar jamlovchi qaydnomaga tartib raqami ko'rsatilmagan holda kiritiladi;

- musobaqlarda keyingi davralarning ishtirokchilari yugurish dasturining har bir turida keyingi davraga chiqish shartlariga muvofiq ravishda aniqlanadi. Yarim final va finalda poygalar bo'yicha va yo'lkaza uchun qur'a tashlash albatta o'tkazilishi shart;

- sakrash va uloqtirishlarda malakaviy me'yorlarini bajargan yoki malakaviy musobaqlarda eng yaxshi natija ko'rsatgan 12 nafar sportchi asosiy musobaqalarga qo'yiladi. Asosiy musobaqlarda qur'a tashlashni o'tkazish majburiy hisoblanadi;

- sportchi ko'rsatgan toifa ishtirokchining varaqasida musobaqlarning eng yaxshi natijasi tartibiga ko'ra (musobaqlarning qaysi davrasi ekanligidan qat'i nazar) qayd etiladi;

- sportchi ko'rsatgan natijani jamoa hisobiga kiritish uchun baholash asosiy musobaqalar bo'yicha o'tkaziladi.

Dasturdagi yugurish turlarida ishtirokchilarning egallagan o'rirlarni aniqlash

1. Bir davra musobaqasi o'tkazilganda, egallagan o'rinni eng yaxshi natijaga ko'ra aniqlanadi.

2. Bir necha davrali musobaqa o'tkazilganda, mazkur masofada g'olibni hamda sportchilar egallagan o'rirlarni aniqlash, ishtirokchilar musobaqaning dastlabki davralarida ko'rsatgan vaqtidan qat'i nazar, final natijalariga ko'ra amalga oshiriladi. Finalga chiqmagan ishtirokchilar orasida o'rirlar finaldan avvalgi davralarda ko'rsatilgan natijalar bo'yicha taqsimlanadi.

3. Qo'shimcha finallar o'tkazilganida, sportchilarga o'rinalar "A" final natijalari, keyin "B", "V" finali, keyin esa finalchilar tarkibiga kirmagan ishtirokchilar ko'rsatgan natijalarga ko'ra taqsimlanadi.

4. Musobaqaning biror bosqichiga uzrsiz sabab bilan kelmagan sportchi diskvalifikatsiya qilinadi, uning natijasi esa bekor qilinadi. U, shuningdek, boshqa turlar (jumladan, estafetali yugurish) bo'yicha musobaqalarda qatnashishga ham qo'yilmaydi.

5. Uzrli sabab bilan kelmagan sportchi musobaqaning mazkur davrasida oxirgi o'rinni egallaydi.

Balandlikka va langarcho'p bilansakrashlarda

1. O'rinalar asosiy musobaqalarda ko'rsatilgan natijalarga muvofiq taqsimlanadi.

2. Agar balandlikni bir necha sportchi egallagan bo'lsa, u holda bunga eng kam urinish sarflagan sportchiga ustunlik beriladi.

3. Bu ko'rsatkichlar ham bir xil bo'lsa, mazkur musobaqada barcha balandliklarda (so'nggi egallangan balandlikni ham hisobga olganda) muvaffaqiyatsiz urinislari miqdori eng kam bo'lган sportchiga ustunlik beriladi.

4. Yuqorida keltirilgan ko'rsatkichlar bo'yicha g'olibni aniqlash mumkin bo'lmasa, unda qayta sakrash o'tkaziladi.

5. Qayta sakrash musobaqalarning davomi hisoblanib, qaydnomaga kiritiladi, muayyan shaxsni aniqlash uchun xizmat qiladigan natijalar rekord sifatida tasdiqlanishi va toifa me'yorlarini bajarish deb inobatga olinishi mumkin. Sakrashlar eng oxirgi (egallanmagan) balandlikdan boshlanadi, bittadan urinish imkonini beriladi. Qaydnomadagi yozuvlarga muvofiq balandliklar ko'tariladi yoki pasaytiriladi. Ishtirokchi asosiy musobaqalarda o'tkazib yuborgan balandliklariga ham sakrashi shart. Boshqa sportchilar egallagan balandlikni ololmagan ishtirokchilar qayta sakrashdan chiqib ketadi. Boshqa sportchilar ololmagan balandlikni egallagan ishtirokchiga birinchi o'rin beriladi. G'olib aniqlanganidan so'ng, qayta sakrash to'xtatiladi va unda ishtirok etgan boshqa sakrovchilarning o'rinalari taqsimlanadi.

Birinchi o'ringa da'vo qilmagan ishtirokchilarning ko'rsatkichlari teng bo'lsa ham o'rinalar taqsimlanadi.

Uloqtirishlar, yadro itqitish, uzunlikka va uch hatlab sakrashlarda

1. Dasturdagi mazkur turlarning birortasida maydonga chiqadigan sportchilar orasida o'rinalarning taqsimlanishi asosiy hamda final musobaqlarda 6 ta urinishning barchasida ko'rsatilgan natijalarning eng yuqorisi bo'yicha final ishtirokchilari uchun o'tkaziladi. Qolgan barcha ishtirokchilar uchun asosiy musobaqlardagi uch urinishning eng yaxshi natijasi bo'yicha o'tkaziladi. Agar ikki yoki bir necha ishtirokchi bir xil natija ko'rsatgan bo'lsa, u holda o'rinalar bu ishtirokchilarning (asosiy va final musobaqlarda) qolgan urishlardagi eng yaxshi natijalari bo'yicha taqsimlanadi.

Malakaviy musobaqlarning natijalari asosiy musobaqlarda shaxsiy birinchilikni aniqlashda hisobga olinmaydi. Zaruriyat tug'ilganda, asosiy musobaqalarga qo'yilmagan ishtirokchilar orasida o'rinalar malakaviy musobaqa natijalari bo'yicha taqsimlanadi.

Ko'pkurashlarda

1. Har bir tur bo'yicha ko'rsatilgan natijalar maxsus jadval asosida ochkolarda baholanadi. Yakuniy natijalar mazkur ko'pkurash tarkibiga kiruvchi barcha turlar uchun olingan ochkolar yig'indisiga ko'ra aniqlanadi.

2. Yugurish bo'yicha barcha natijalar yo 0,01 sek aniqlikkacha, yoki (agar fotomarra bo'lmasa) 0,1 sek. aniqlikkacha olinadi.

3. Agar bir necha ko'pkurashchida ochkolar yig'indisi bir xil bo'lsa, ko'pkurashning ko'proq turlari bo'yicha raqibidan oldinda bo'lgan sportchiga ustunlik beriladi. Bu ko'rsatkich ham bir xil bo'lsa, ko'pkurashning biror turi uchun ochkolarda eng yuqori baho olgan sportchi ustunlikka ega bo'ladi.

4. Ko'pkurashning bir turi bo'yicha musobaqaga kelmagan (uzrsiz sabab bilan) ishtirokchi musobaqlardan chiqarib yuboriladi.

5. Nol baho olish ishtirokchini musobaqadan chiqarib yuborish uchun sabab bo'la olmaydi.

Jamoaviy natijalar guruhi

- jamoaviy hisob natijalarini umumlashtirish bilan shug'ullanadi;
- vakillar uchun peshlavhadagi jamoaviy bellashuvlarning borishi jadvalini to'ldirib boradi;
- o'tgan turlardan so'ng jamoalarning holati to'g'risida ma'lumotlar markazi, axborot va tabloga xabar beradi;
- varaqalarni materiallardan nusxa ko'chirish guruhiga etkazib beradi.

Materiallardan nusxa ko'chirish guruhi

- musobaqaning barcha davralariga oid start, ishchi, oraliq va yakuniy bayonnomalarini bosib chiqaradi hamda tekshiradi.

Musobaqalarning ishchi bayonnomalari: dasturning yugurish turlari uchun 10 nusxada, sakrash va uloqtirishlar uchun 9 nusxada bosib chiqariladi.

Musobaqa bayonnomalarida quyidagilar ko'rsatiladi:

- musobaqalarning to'liq nomi (nizomga muvofiq);
- o'tkazilish joyi va vaqt, stadionning nomi;
- har bir ishtirokchining to'liq familiyasi va ismi, raqami, qaysi jamoaga mansubligi;
- mazkur tur bo'yicha erishgan rekord natijalari;
- boshlang'ich va keyingi olgan balandliklari (balandlikka hamda langarcho'p bilan sakrash);
- shaxsiy (sh) yoki tanlovdan tashqari (tt) ishtiroki to'g'risidagi belgi.

Musobaqa bayonnomalari papkalarga quyidagi tartibda joylashtiriladi:

- 1 va 2-nushalar nusxa ko'chiruvchi qog'oz bilan – marraga yoki polevoy hakamlar guruhiga;
- 3-nusxa – axborot uchun;

- 4-nusxa – e’lonlar taxtasiga;
- 5-nusxa – ishtirokchilar qoshidagi hakamlar uchun;
- 6-nusxa – start guruhiba;
- 7-nusxa – stadion tablosi xizmatiga;
- 8-nusxa – shamol tezligini aniqlash xizmatiga;
- 9-nusxa – fotomarraga;
- 10-nusxa – kotibiyatning nazorat papkasiga.

Marraga va sakrash hamda uloqtirishlarning har bir turiga oid papkalarga final musobaqalari blankining 2 nusxasi, nusxa ko’chiruvchi qog’oz, shuningdek, mukofotlash blankining 2 nusxasi solinadi.

Ishchi papkada dastur turi hamda musobaqalarning boshlanish vaqtini ko’rsatiladi. Materiallar yo’qotilishining oldini olish va mas’uliyatni oshirish maqsadida materiallarning kimga berilayotganligi, vaqtini, hakamlar guruhlaridan kotibiyatga ishchi qaydnomalarning kelib tushish vaqtini yozib boriladi.

Materiallardan nusxa ko’chirish guruhi:

- turli xil hakamlik hujjatlarini bosib chiqaradi;
- yakuniy hujjatlarni zarur miqdorda ko’paytiradi (yakuniy qaydnomalar shakli ilovada keltirilgan);
- hujjatlarni taqdim etish guruhiba materiallarni etkazib beradi;
- ishlov berilgan varaqalarni arxivga jo’natadi.

Materiallardan nusxa ko’chirishda quyidagilarni ko’rsatish zarur:

- 1) yengil atletikaning ushbu turi stadionda yoki undan tashqarida o’tkazilgani;
 - 2) yigitlar va qizlar guruhlari uchun snaryadlarning og’irligi;
 - 3) barerlarning balandligi va ular orasidagi masofa;
 - 4) musobaqalar boshlanadigan sana, vaqt, havo namligi, poyganing boshlanishi, final natijalari;
 - 5) sport jamiyatlarining qisqacha belgisi:
- DFSOP – P;

- “Dinamo” – D;
- (“Mehnat rezervlari” - MR);
- markaziy harbiy sport klubi – MXSK.

Ma'lumotlar xizmati

- kotibiyatda mavjud barcha axborotni jamlaydi;
- kotibiyatning matbuot markazi hamda hakamlar hay'atining boshqa xizmatlari bilan aloqasini amalga oshiradi;
- olingan axborotni manfaatdor xizmatlarga etkazib beradi (axborot xizmati, tablo, mukofotlash guruhi va b.);
- manfaatdor tomonlarning so'rovlariga kotibiyat vakolatiga oid bo'lgan masalalar bo'yicha javob beradi:
 - a) dasturning har bir turida musobaqa natijalari;
 - b) shikoyatnomalar va ularni ko'rib chiqish natijalari;
 - v) musobaqarabariyatining farmoyish va axborotlari va h.k.

Kotibiyat dispetcheri

- kotibiyat ichida hujjatlarning ishlanishi va harakatini nazorat qilib boradi;
- materiallarni chiqarish xizmatiga rahbarlik qiladi.

Yengil atletika bo'yicha musobaqalar kotibiyati faoliyati uchun zarur bo'lgan kanstelyariya mollarining taxminiy ro'yxati

1. Karton teztikkichlar.
2. Devonxona plastik papkalari.
3. Devonxona karton papkalari.
4. Yakuniy qaydnomalar uchun sifatli papkalar.
5. Kartondan yasalgan jamlovchi qaydlov papkalar (registratura).
6. Kattaxatjildlar (1/2).
7. V-5 xatjildlar (1/4).
8. Kattalashtirilgan xatjildlar (1/4).
9. Kichik bloknotlar.

- 10.** Qora qalamlar.
- 11.** Rangli qalamlar.
- 12.** Sharikli ruchkalar.
- 13.** Sharikli ruchkalar sterjenlari: qora, ko'k, qizil, yashil.
- 14.** Flomasterlar: qora, ko'k, qizil, yashil.
- 15.** Flomasterlar to'plami.
- 16.** Har xil tushlar.
- 17.** Muhr bo'yog'i.
- 18.** Muhr yostiqchasi.
- 19.** 0 dan 9 gacha raqamlarning shtampto'plamlari.
- 20.** Flyuid.
- 21.** Flyuid uchun eritma.
- 22.** Avtoruchkalar.
- 23.** Avtoruchka uchun siyoh.
- 24.** Qog'oz tikkich.
- 25.** Qog'oz tikish uchun qistirgich.
- 26.** Qog'oz teshish moslamasi.
- 27.** Qalam ochish uchun mexanik moslama.
- 28.** Devonxona qisqichi (№3).
- 29.** Katta devonxona qisqichi
- 30.** Knopkalar.
- 31.** Kichik
- 32.** To'g'nog'ichlar.
- 33.** Mikrokalkulyatorlar.
- 34.** Qaychi.
- 35.** Qog'oz elimi.
- 36.** Elim uchun mo'yqalam.
- 37.** Elimli qalamlar.

- 38.** Yopishqoq tasmalar: - shaffof; - rangli.
- 39.** Chizg'ich: -30 sm; - 50 sm; - 100 sm.
- 40.** Burchak chizg'ichlar.
- 41.** Devonxona gubkasi.
- 42.** Oddiy o'chirg'ichlar.
- 43.** Plakat perolari.
- 44.** Mumqog'oz.
- 45.** Qog'oz keskich.
- 46.** Raqam uruvchi mashina.
- 47.** Rotoprint bo'yog'i.
- 48.** Rassomchilik guashi.
- 49.** Bo'r.
- 50.** Magnitli mixcha.
- 51.** Xato to'g'rilovchi "shtrix".
- 52.** Rezina boylagich.
- 53.** Piska.
- 54.** Yuqori sifatli yozuv qog'ozi.
- 55.** Nusxa ko'chirish texnikasi uchun qog'oz.
- 56.** Vatman qog'ozi.
- 57.** E'lonlar uchunplakat qog'ozi.
- 58.** Nusxa ko'chirish uchun qog'oz.
- 59.** Yupqa qog'oz.

Hakamlik hujjatlari blankalari

Yengil atletika musobaqlarida 50 turga yaqin blanklardan foydalilanadi, lekin buncha miqdordagi blanklar faqat eng yuqori darajadagi musobaqalar uchun kerak.

Hakamlik blanklari o'z vazifasiga ko'ra guruhlarga bo'linadi.

Talabnomalik hujjatlar:

- talabnomalik (erkaklar va ayollar uchun alohida);

- ishtirokchi varaqasi (umumiylar, o'nkurash uchun, ettikurash uchun, estafeta jamoasi uchun);

- ishtirokchi so'rovnomasini, jamoa tarkibi haqida so'rovnoma – ma'lumotnomasi.

Yugurish va sportcha yurish uchun hujjatlar:

- umumiylar qaydnomasi;

- final qaydnomasi;

- marra qaydnomasi;

- vaqt o'lchovchi qaydnomasi;

- fotomarra qaydnomasi;

- oraliq vaqt qaydnomasi;

- davralar bo'ylab yugurish qaydnomasi;

- masofadagi hakam qaydnomasi;

- sportcha yurish bo'yicha qaydnomasi (hakamlik yozuvlari, jamlovchi qaydnomasi, uslub bo'yicha hakam qaydnomasi);

- marafoncha yugurish va sportcha yurish trassasida ovqatlanish joyini tashkil etish uchun talabnoma.

Sakrash va uloqtirishlar uchun hujjatlar:

- uzunlikka va uch hatlab sakrash bo'yicha 6 ta urinishga, shuningdek, uloqtirishlar uchun musobaqa qaydnomalari;

- balandlikka va langarcho'p bilan sakrashlar bo'yicha musobaqa qaydnomasi;

Yordamchi hujjatlar:

- qo'shimcha talabnoma – qayta talabnoma blanklari;

- boshlang'ich balandliklar haqida ma'lumotlar;

- shamol tezligini o'lchash qaydnomasi;

- hakamlarning tayinlanish qog'ozasi;

- musobaqa g'oliblari va sovrindorlari to'g'risida ma'lumotlar;

- rekordlarni qayd etish dalolatnomalari blanklari;

- sportchilar uchun ko'rsatilgan natijalar haqida ma'lumotlar.

Ishtirokchilarning raqamlari

Raqam berishning bir necha tizimi mavjud:

- raqam ketma-ket beriladi;
- raqamlar dasturdagi alohida turlar yoki turlarning guruhlari bo'yicha berilib, bu turlarning qo'shilishi amalda hech qachon yuz bermaydi;
- raqamlar ishtirokchilar guruhlari bo'yicha beriladi (masalan, ommaviy krosslarda – poygalar bo'yicha).

Ayrim tashkilotlarda ishtirokchilarga (yoki jamoalarga) butun mavsum uchun o'zgarmas raqamlar beriladi.

Kotibiyat uchun xonalar va ularning jihozlanishi

Kotibiyat uchun yorug' va yetarlicha keng xona ajratilishi zarur, u marraga hamda musobaqa o'tkazilayotgan boshqa joylarga yaqin bo'lgani ma'qul.

Mebellarni shunday joylashtirish kerakki, kotib-hakamlarning har biri uchun alohida hududlar ajratilsin. Kompyuterlar va nusxa ko'chirish texnikasi alohida yoki natijalarga ishlov berayotgan hakamlardan chekkaroqqa o'rnatiladi.

Imkon bo'lsa, bosh kotibga ayrim xona beriladi yoki umumiy xonadan alohida joy ajratiladi, chunki u boshqa kotiblarga halal bermagan holda jamoalar vakillari bilan ishlay olishi lozim. Hujjatlarning harakatini kamaytirish, keragidan ortiq yurishlarga yo'l qo'ymaslik uchun kotiblar ish sxemasiga muvofiq o'rirlarni egallashi zarur. Kotibiyatni uning ishiga aloqador bo'limgan shaxslar va hakamlardan chegaralab qo'yish kerak, buning uchun boshqa xizmatlarni ham xonalar bilan ta'minlash lozim. Kotibiyat xonasiga kirish joyi ikkita bo'lgani ma'qul (ba'zan bu sun'iy ravishda amalga oshiriladi): hakamlar guruhlari kotiblari uchun – kirish oldida hakamlik hujjatlarini beruvchi yoki qabul qilib oluvchi kotib o'tiradi (uning o'zi ma'lumotlar bo'yicha kotib vazifasini bajarida) hamda jamoalarning vakillari uchun – kirish oldida bosh kotib yoki uning muovini joylashadi.

1.2. Engil atletika musobaqalarini tashkillashtirish, o‘tkazilish tarixi va axborot texnologiyalarni qo‘llanishlishi

Sport musobaqalari tarixi minglab yillarni o‘z ichiga oladi va kishilarni asrlar qa’riga chorlaydi. Ibtidoiy jamoa tuzumi davridagi marosimlardayoq musobaqa shakllarini ko‘rish mumkin, chunki odamlar mehnat qilib, gapira boshlagach, birinchi va eng yaxshini aniqlash ehtiyoji yuzaga keldi. Dastlabki rasmiy musobaqalar bundan 2500 yil ilgari qadimgi Yunonistonda o‘tkazilgan. Bu 1 stadiyaga (Gerakl oyog‘i kafti uzunligining 600 tasiga teng masofa - 192 m ga yaqin) yugurish musobaqalari edi. O‘scha davr tarixchilarining (Gerodot) ishlari va hozirgi zamon arxeologlarining topilmalari o‘tmishda Olimpiada o‘yinlari juda yuksak darajada tashkil qilinganini e’tirof etishga imkon beradi.

Qadimgi Olimpiadalar o‘rnini zamonaviy Olimpiada o‘yinlari egalladi (1896), ularning dasturi tobora kengayib boraverdi, lekin engil atletika bu o‘yinlarda markaziy o‘rinni band etgancha qoldi.

Zamonaviy Olimpiada musobaqalarida engil atletikaning ayollarga xos 23 ta va erkaklarga xos 24 ta turlarida 47 ta medallar to‘plami uchun bellashuvlar olib boradi, bu har qanday boshqa sport turlariga nisbatan ancha ko‘pdir. Ayni vaqtda buadolatli ham, chunki xalqaro engil atletika federasiyasi eng ko‘p miqdordagi mamlakatlarni (2013 yilda 211 mamlakatni) birlashtirib turadi.

Olimpiada o‘yinlaridan tashqari jahon, qit’a championatlari, kuboklari, har xil mamlakatlarning match uchrashuvlari, boshqa xalqaro musobaqalar tashkil etiladi.

Bu faoliyatlarni tashkil qilish, boshqarish va ijro etish uchun maxsus qo‘mita tuzilib, uning tarkibida axborot berish bo‘limi ta’sis etadi. Bu esa musobaqalarning boshlanishi, davom etishi, yakuni bihin bevosita bog‘liq bo‘lgan jarayonlarni axborotlashtirish tuzilmasini (senariy-sahnalashtirish) tayyorlaydi va amalga oshiradi.

E’tirof etish joizki, sportning ijtimoiy-tarbiyaviy xususiyatlari keng qamrovli hisoblanadi. Ularning ko‘pchilik qismi engil atletika turlarida namoyon bo‘ladi. Ularning musobaqalar jarayonidagi ko‘rinishini suxandon badiiylashtirib tavsif etsa,

tomoshabinlarning zavqini, havasini oshirsa, sportchi-ijrochilarining ruhini baland ko‘tarib, kuchlariga yana kuch bag‘ishlaydi.

Sport intizomni tarbiyalaydi, ehtimol shuning uchundir, musobaqalarni tashkil etish va o‘tkazish, chuqur o‘ylab ishlab chiqilgan dastur, xolis hakamlik, qiziqarli ma’lumotlar, aniq tanlangan va sport bellashuvlari yo‘nalishini mantiqli ochib beradigan musiqalar jo‘rligi, hakamlarning bir xil yorqin rangli kiyimlari, bayramona bezatilgan stadion, chiroyli afishalar, takliflar tomoshabinlar e’tiborini jalg etadi. Ularning ishtiroki va zavqu-shavqi musobaqa qatnashchilarining ruhini ko‘taradi, g‘alabaga bo‘lgan ishonchini kuchaytiradi, yuqori ko‘rsatkichlarga erishish uchun sportchining kuchiga kuch qo‘shadi.

Engil atletika musobaqalarining tomoshabinligi juda serqirra. Qisqa masofaga yuguruvchilar, sakrovchilar, o‘rta va uzoq masofaga yuguruvchilarining chiqishlari bizga estetik zavq bag‘ishlaydi. Engil atletikachining tashqi ko‘rinishi, uning o‘zini tutishi, g‘alaba nashidasini surayotgan yoki omadsizlikka uchrab, ko‘ngli cho‘kkan paytlaridagi hatti-harakatlari tomoshabinlarga texnik mahoratidan ham ko‘ra kuchliroq ta’sir ko‘rsatadi. Sportchini shu lahzalarda minglab odamlar kuzatib turadilar, ayniqsa, ular orasida yoshlarning ko‘pchiligi sportchi zimmasiga ulkan mas’uliyat yuklaydi. Bu holatlarni suxandon tomonidan tabiiy va badiiy asosda mikrofon orqali yoritib borilsa, sportchilarda ham, tomoshabinlarda ham qiziqish, hayajon kuchayadi. Garchi musobaqalar uning o‘zini tarbiyalashda davom etayotgan bo‘lsa ham, shunday onlarda sportchi tarbiyachi vazifasini bajarayotgan bo‘ladi.

Musobaqalar kishini og‘ir vaziyatlarda tekshirish uchun imkon beradi, uning hayotdagi o‘rnini ochishga ko‘maklashadi. Ular qat’iyat, intizom, sabr-bardoshni shakllantirish uchun sharoit yaratadi. Sportdagi kurashlar mobaynida sportchining jamoatchilik, halollik, raqiblarga hurmat bilan qarash, o‘z shaxsiy manfaatlarini jamiyat manfaatlariga bo‘ysundirish, o‘z xatti-harakatlarini sport etikasi me’yorlariga muvofiqlay olish kabi xususiyatlari, axloqi yuzaga chiqadi.

Bularning hammasi musobaqalarni tayyorlash va o‘tkazish uchun mas’ul bo‘lgan

tashkilotchilar zimmasiga katta javobgarlik vazifasini yuklaydi. Musobaqa o'tkazayotgan har bir tashkilot, har bir hakamlar hay'atining vazifasi musobaqalarni, ularning miqyosidan qat'iy nazar, sport, madaniy, ma'naviy va tarbiyaviy tadbirlarning yagona majmuasiga, ham sportchilar hamda tomoshabinlar bayramiga aylantirishdan iborat.

1. Musobaqalarda axborotni tashkil etish.

Engil atletika musobaqalarini o'tkazganda, axborot qanchalik katta ahamiyatga egaligini so'z bilan ifodalash juda qiyin. Axborot, musiqa jo'rliji, tantanali rasm-rusum va marosimlar musobaqa dasturining tarkibiy qismi sanalib, ularning ta'sirchanligini oshiradi, ishtirokchilar orasida keskin sportcha bahslashishning borishini ta'minlaydi, tomoshabinlarning uni to'la va aniq idrok etishiga yordam beradi.

Faoliyatning bu qismini bosh hakam muovini yoki axborot xizmati rahbari boshqaradi.

- uning boshchiligi ostida markaziy axborot jadvali hakamlari guruhi;
- jamoalar orasidagi bellashuvlarning borishiga oid axborot bo'yicha hakamlar guruhi;
- musobaqa o'tkazilayotgan joylardagi axborot bo'yicha hakamlar;
- musobaqalarni musiqiy ta'minlash guruhi; mukofotlash marasimi bo'yicha hakamlar guruhi ish olib boradi.

Amaliy tajribadan ma'lumki, bu guruh va xizmatlarning barchasini yaqin-atrofda, bir joyda, yaxshisi marra manzilida joylashtirish maqsadga muvofiqroq, bu ularning o'zaro aloqasini yo'lga qo'yish hamda bosh hakam muovininining rahbarlikni amalga oshirishini osonlashtiradi.

Bosh hakam muovini yoki axborot xizmati rahbari:

- musobaqalarning tashkiliy qo'mitasi va bosh hakami bilan birgalikda ularning ochilish va yopilish marosim tuzilmasi, mukofotlash marosimlarini, musobaqa joylariga chiqish va ilk g'oliblarni tanishtirish tartiblarini ishlab chiqadi;

- suxandonning axborot berib borishini tashkil etadi va bunga rahbarlik qiladi (suxandon o‘qiydigan matnlarni tekshiradi, musobaqalar o‘tkazilayotgan joylardan ma’lumot yig‘ilishini uyuştiradi);
- musobaqalar o‘tkazilayotgan joylardagi axborotchi hakamlarga ko‘rsatmalar beradi, ularning ishiga rahbarlik qiladi;
- matbuot, foto, radio, televiedeni muhbirlarining ish olib borishi uchun zarur sharoitlar yaratadi;
- sektorlar va boshqa musobaqa o‘tkaziladigan joylar bilan aloqaning mavjudligini, shuningdek, bu ishning sifatini avvaldan tekshiradi (telefon, selektor aloqasi, tablo), barcha aloqa vositalari faoliyatini yo‘lga qo‘yadi; jamoalararo va shaxsiy kurashning borishi to‘g‘risidagi axborotni nazorat qiladi.

Musobaqalarga oid axborot deganda, biz ularga daxldor bo‘lgan ma’lumotlarni, shu musobaqalarni o‘tkazish davomida ro‘y beradigan barcha voqeа-hodisalar, jarayonlar haqidagi yangiliklar, boshqa axborotlarni nazarda tutamiz. Axborot suxandon-axborotchi nutqida, adabiyotlar matnlarida, tablo tasvirida (belgi, matn, chizma yoki jadval, fotosurat shaklida, videotasvir tarzida berilishi mumkin). Ushbu materiallarni ishtirokchilar va sport muxlislariga axborotchi-suxandon utkazib beradi, unga esa 7-8 hakamlar brigadasi ma’lumot tayyorlaydi (1-chizmaga q.).

Axborotchi-suxandon (informator) o‘z faoliyati davomida quyidagi hakamlar brigadalari (bo‘linmalar) bilan muloqotda bo‘ladi:

Har qanday musobaqaning muvaffaqiyatlari o‘tishi ko‘p jihatdan axborotning sifatiga bog‘liq bo‘ladi. Axborotchi suxandon rejissyorning ishlarini bajargani uchun ham, uning chiqishlarisiz musobaqalar go‘yo jonsizdek tuyuladi. Musobaqalar chog‘ida axborotchining ahamiyati juda katta, negaki, stadionda yoki manejda yig‘ilgan barcha tomoshabinlar aynan shu manbadan bellashuvlarning borishi haqida ma’lumot oladilar. Axborotchining fikrlari umumiylari va sport bilan bog‘liq bilimlar doirasini kengaytiradi, ayni vaqtida bolalarning sportga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish muammosi hal etiladi. Axborotchi musobaqalar boshlanishidan ancha avval ularga

tayyorgarlik ko‘rishga kirishadi va musobaqalar tugaganidan birmuncha vaqt keyin mazkur ishlarni yakuniga o‘tkazadi.

Musobaqalarga tayyorgarlik ko‘rish jarayonida quyidagilarni amalga oshirishi lozim:

- musobaqalarga oid zaruriy materiallarni tanlab olish va ularga ishlov berish (musobaqalar to‘g‘risidagi nizom, ularni o‘tkazish shart-sharoitlari, dastur-jadval, rekordlar, ishtirokchilar haqidagi ma’lumotlar, mazkur musobaqalarning tarixi va o‘ziga xos xususiyatlari, o‘tgan yillardagi g‘oliblar ro‘yxati va h.k.);
- start bayonnomalarini oldindan qabul qilib olish, ishtirokchilar va boshqalarning ismi-shariflarini yaxshi o‘qib olish, to‘g‘ri talaffuz qilishga o‘rganish;
- suxandon matnlarini tayyorlash;
- radio apparatlari, telefon va boshqa aloqa vositalari (video- tasvir) ishini tekshirish (imkon bo‘lsa, simsiz mikrofondan foydalanish);
- sport inshooti radiotexnigi bilan aloqa o‘rnatish, u bilan ishning barcha tafsilotlarini muhokama qilib olish;
- musiqa jo‘rligi bilan shug‘ullanuvchi hakamlar guruhi bilan hamkorlikda musobaqalar vaqtida yangraydigan musiqalar dasturini ishlab chiqish;
- dastur va ishtirokchilar tarkibi asosida kurashning tomosha- binlar diqqatini jalb etishi kerak bo‘lgan eng muhim, keskin bosqichlarini aniqlab olish.

Musobaqalar davrida suxandon quyidagilarga e’tibor berishi zarur:

- stadionda sodir bo‘layotgan voqealarni kuzatib borish, tomoshabinlar e’tiborini asosiy voqealar bo‘lib o‘tayotgan joylard’a jamlash;
- agar bir vaqtning o‘zida ham yugurish yo‘lkachalarida, ham sektorlarda keskin janglar avj olgan bo‘lsa, tomoshabinlar diqqatini eng tezkor hodisalarga jalb etish;
- tomoshabinlarga muntazam ravishda yuz berishi mumkin bo‘lgan rekordlar, yuqori ko‘rsatkichlar, jamoaviy kurashning borishi to‘g‘risida ma’lumot berib borish;
- tomoshabinlar kayfiyatini his etish, agar ularga hakamlar qarorida nimadir tushunarsiz qolib ketsa, musobaqa qoidalaridagi tegishli moddani izohlab berish;

- axborotning qisqa, lo‘nda va tushunarli bo‘lishiga, musobaqalar davomida ishtirokchilarning tayyorlanishiga halal bermasligini tushuntirish;

- axborotda xato o‘tib ketsa, uni darhol tuzatish;

- qisqa masofalarga yuguruvchilarni tanishtirganda, bu turdagি rekordlami eslatish, poyga ishtirokchilarining ismi-sharifi, raqami, sportdagi unvoni, jamoasi, yo‘lkadagi raqamini e’lon qilish.

Sprinterlik musobaqlari to‘g‘risida ma’lumot berganda, g‘olibning va boshqa barcha ishtirokchilarning ko‘rsatgan natijalarini e’lon qilish. YArim final poygalari oldidan ishtirokchilami tanishtirish hamda ularning awalgi natijalarini aytib o‘tish. Startyor, yugurish guruhining katta hakami va katta sekundometrchini xronometrchi tanishtirish mumkin;

o‘rta va uzoq masofalarga yugurish o‘tkazilayotganda, bu turdagи rekord, uning o‘rnatalish vaqtি, rekordchiga oid ma’lumotlami e’lon qilish. Keyin stadiondagи yugurish-poyga etakchisi tanishtiriladi, davralar yoki kilometrlar bo‘yicha yugurish tezligi aytib o‘tiladi, sport kurashining borishi izohlanadi, ishtirokchilar bosib o‘tishi kerak bo‘lgan davralar miqdori e’lon qilinadi, etakchining yugurish jbdvali rekordchi yoki oldingi poyga g‘olibiniki bilan (agar shunday ko‘rsatkichlar bo‘lsa) taqqoslanadi;

uzoq masofaga yugurishda (poyga vaqtida) tomoshabinlarga ishtirok etayotgan hamma yuguruvchilarni tanishtirish. Poyga tugagach, ular ko‘rsatgan natijalarini e’lon qilish;

sakrash va uloqtirish musobaqlari o‘tkazilayotganda ishtirokchilami tanishtirish, har bir urinishdan so‘ng etakchi haqida axborot berish, tomoshabinlar e’tiborini eng kuchli sportchilarga, rekord, sakrash yoki uloqtirishlarga tortish, etakchilar almashinuvini izohlab berish, finalchilar va katta hakamlarni tanishtirish;

balandlikka yoki langarcho‘p bilan sakrovchilar musobaqalarida tomoshabinlarga egallanayotgan balandliklarni, qolgan sakrovchilarni e’lon qilish, imkon bo‘lsa, ularni tomoshabinlarga tanishtirish. Sektorda 3-4 ishtirokchi qolganda, ular haqida batafsilroq ma’lumotlar berish;

malakaviy musobaqalar o‘tkazilayotgan bo‘lsa, malakaviy me’yorlarni, uni bajargan sportchilarning ismi-shariflarini e’lon qilish. Keyin asosiy musobaqalar tarkibi aytib o‘tiladi. Musobaqalar boshlanishiga bir necha daqiqa qolganida, suxandon bo‘lajak musobaqalar haqida gapirib beradi, dastur-jadvalni e’lon qiladi, bosh hakamlar hay’ati va tashkiliy qo‘mitani tanishtiradi. Xotira musobaqalarida musobaqalar bag‘ishlangan qahramon, ular o‘tkazilayotgan shahar haqida so‘zlab beradi. Engil atletika bo‘yicha bunday musobaqalar an’anaga aylangan.

Suxandon matnni o‘qiyotganda, uning mazmunidan kelib chiqib o‘z nutqi ohangini turlicha o‘zgartirishi mumkin - bu ohang xotirjam, tantanali, vazmin yoki jonli, hatto istehzoli bo‘la oladi, lekin unda hech qachon loqaydlikdan asar ham sezilmasligi lozim. Tashkiliy qo‘mita yoki mukofot topshirayotganlarni tanishtira turib, suxandon ularning ismi-sharifi, otasining ismini, lavozimi, unvoni va mukofotlarini to‘liq tilga olishi zarur.

Tantanali marosimlarda shu qadar taniqli kishilarning ishtirok etishini ta’kidlar ekan, shu tariqa suxandon musobaqalarning yuksak ahamiyatini, unga shahar rahbarlari va hamjamiyatining munosabatini ifoda etadi, qatnashchilar hamda tomoshabinlar odatiy, jo‘n bir tadbirda ishtirok etmayotganliklarini qayd qiladi, bu bilan yig‘ilganlarning ruhini, kayfiyatini ko‘taradi.

G‘olib va sovrindorlarni tanishtirganda, ular qaysi jamoa vakili ekanini, murabbiylari to‘g‘risidagi ma’lumotlar, ularning unvonlari, yutuqlari, mukofotlarini aytib o‘tish lozim. Agar ishtirokchilar sport ustasi me’yorlarini birinchi bor bajargan, rekord o‘rnatgan yoki uning g‘alabasi tug‘ilgan kuniga to‘g‘ri kelib qolgan bo‘lsa, alohida urg‘u berib, butun xalqqa eshittirib, uni tabriklashi kerak.

Bu jarayonlarni radio va televideniyada namoyish etishni ko‘zda tutilsa, muxbir va videotasvirchilar bilan muvofiq ravishda ishlab chiqishi va amalga oshirilishi lozim.

Tomoshabinlarning olqishlari, jonli qo‘llab-quvvatlashlari va kayfiyati sportchilarga “yuqadi”. O‘z-o‘zidan ma’lumki, axborotning muvaffaqiyati ko‘p

hollarda suxandon o‘zi sharhlayotgan sport turini qanchalik yaxshi bilishiga bog‘liq.

So‘nggi yillarda axborotchi suxandonlar ish faoliyatida shaxsiy kompyuterlardan foydalanish tobora keng tus olmoqda. O‘lchamlari kichkina bo‘lsa ham, ular juda katta hajmdagi axborotni saqlashi mumkin, talabga ko‘ra bu axborot turlarga bo‘lib joylanadi, ehtiyojdan kelib chiqib, har bir ishtirokchi faoliyatiga xos ma’lumotlar, o‘tgan musobaqalarning g‘oliblari va natijalari har qanday rekordlar (hatto butun engil atletika tarixiga oid), dastuming har bir turi bo‘yicha qatnashchilar soni, yoshi, razryadi va boshqalar e’lon qilinadi.

3. Ma’lumot berish axborot tablosi (jadval ko‘rsatkichi) xizmati faoliyati. Ma’lumot berish axborot tablosi xizmati tarkibiga 6-10 kishi kiradi: xizmat rahbari, dispatcher, uning yordamchisi, matnlar bo‘yicha nazoratchi hakam, yugurish bo‘yicha hakam va uning yordamchisi, U texnik turlar bo‘yicha hakam va uning yordamchisi, mukofotlash bo‘yicha hakam, kotibiyat bilan aloqalar bo‘yicha hakamlardan iborat. Ma’lumotlarni markaziy table orqali:

Kun boshida musobaqalarning to‘liq nomi, ularning o‘tkazilish muddatlari, shu kun uchun dastur-jadval, kechga tomon - keyingi kun dasturi, jamoaviy ko‘rsatkich yakunlari ifodalanadi.

Barcha yugurish turlari bo‘yicha quyidagi axborotlar beriladi: avval - musobaqalarning keyingi davrasiga o‘tish tartibi; har bir poyga oldidan - uning tarkibi; har bir poygadan keyin - ishtirokchilar ko‘rsatgan natijalar, yugurish dasturi tugagach - keyingi davra ishtirokchilarining tarkibi; 1500 m dan yuqori masofalar bo‘yicha musobaqalarda - etakchining oraliq natijalari.

Barcha sakrash va uloqtirish turlari bo‘yicha quyidagi axborot beriladi:

- har bir takrorlashdan so‘ng - ishtirokchining natijasi;
- malakaviy musobaqalardan keyin-asosiy musobaqalar ishtirokchi-larining tarkibi;
- asosiy musobaqalardan keyin - ilk g‘oliblar tarkibi;
- tur yakunlanganidan keyin - musobaqaning mutloq g‘olib natijalarini bayon

etish.

G'oliblarni mukofotlash jarayonida natijalami yana bir bor eslatib o'tish va egallagan o'rni bo'yicha tanishtirish.

Ish uslubi. Poygalar tarkibi musobaqalar boshlanguniga qadar start kotibiyatidan olingen bayonnomalaridan ma'lum bo'ladi. Ma'lumotlar tabloni boshqarish punktiga kiritiladi. Musobaqalar boshlangunicha poygalar tarkibining to'g'ri to'ldirilganligi tekshiriladi.

Tur bo'yicha musobaqalar boshlanishidan 20 daqiqa avval kotibiyat bergen ma'lumotlar assosida start bayonnomalariga o'zgarish va to'ldirishlar kiritiladi. Start bayonnomasi poyga oldidan tabloga chiqarilib, sportchilar marraga kelganidan so'ng 10-15 s o'tganida "o'chiriladi", agar tablo bo'lmasa, e'lonlar taxtasiga osiladi. YArim final va final uchun start bayonnomalarini kotibiyat bilan aloqalar bo'yicha hakam qabul qilib oladi. 1500 m gacha bo'lgan masofalarga poygalar tugashi bilan natijalar fotomarradan yoki yugurish guruhi kotibidan bir kishi orqali yoki telefonda axborot tablosi xizmatiga utkaziladi, bu erda display klaviaturasi vositasida operator tomonidan EHMga kiritiladi (e'lonlar taxtasiga osiladi).

Rasmiy bayonnomma olinganidan keyin yozuvlar tekshiriladi, keyin tablo xizmati dispatcheriga format tayyorligi xabar beriladi, agar tablo bo'lmasa, mikrofonda e'lon qilinadi. Dispatcher ko'rsatmasi bo'yicha operator ma'lumotlarni kiritadi. 1500 m dan yuqori masofalarga yugurishda tablo xizmatiga yugurish guruhi hakami to'g'ridan-to'g'ri telefon qilib peshqadamning raqami va uning oraliq natijasini ma'lum qiladi. Ko'rsatilgan natijalarning namoyish qilinishi (translyasiya) xuddi qisqa masofaga yugurishdagi kabi.

Sakrash va uloqtirishlar bo'yicha musobaqalar o'tayotganida ma'lumotlarni tabloga kiritish va ularni tekshirish yugurish turlarida aynan shu amallarning bajarilishiga o'xhash bo'ladi. Natijalami EHMga kiritish pultdan, ishtiroychining har bir chiqishidan keyin musobaqa o'tkazilayotgan joyda turdag'i hakam tablo orqali sport natijalami barcha tomoshabin va kuzatuvchilarga namoish qilib boradi. Ayni

vaqtida mahalliy tablodagi ko‘rsatmalar axborot yig‘ish guruhida qayd etiladi. Nomuvofiqlik aniqlansa, axborot guruhi hakami to‘g‘ri natijani oydinlashtirib, qo‘lda EHM xotirasiga o‘zgartirishlar kiritadi. Urinish natijasining to‘g‘riliği tasdiqlanganidan so‘ng, u tablo xizmati dispatcherining buyrug‘i bilan tabloga chiqariladi.

Ko‘pkurashning alohida turlari bo‘yicha natijalar xuddi engil atletikaning alohida turlaridagi kabi ko‘rsatiladi. Har bir turdan keyin ochkolar yig‘indisining namoyishi EHMning hisob-kitob natijalari bo‘yicha amalga oshiriladi, keyin kotibiyat natijalari bilan solishtiriladi. Ko‘pkurashlar bo‘yicha musobaqalar tugagach, ochkolar yig‘indisi rasmiy bayonnomaga olinganidan keyin ko‘rsatiladi; tablo bo‘lmagan hollarda ko‘pkurash ishtirokchilari ochkolarini hisoblab borish uchun alohida hakam tayinlanadi va har bir turdan so‘ng ochkolar yig‘indisi hamda peshqadamning ismi-sharift e’lon qilinadi.

Fotofinish – musobaqalarda sportchilarni harakatlarni finish chizig‘ini bosib o‘tishda chiziq bilan kesishgan vaqtagi harakatlarni tasvirlar asosida tartibga soladigan dasturlashgan apparat qurilmasi hisoblanadi.

Fotofinish ma’lum bir tekislikka qaratilgan bo‘ladi va shu tekislikka oid tasvirlarni yozib olish tamoili bo‘yicha ishlaydi: ya’ni tasvirlarni o‘z yo‘nalishi bo‘yicha qayd qiladi. (fotofinish chizig‘i 1 pikselda kenglikda yoziladi). Natijada olingan tasvirlar bir tekislikda yig‘ilib boradi.

Barcha fotofinish tizimi start signali bilan sinxron tarzda vaqtini qayd etadi va ishlaydi.

Bu nafaqat sportchilarni finishga kirish tartibini aniqlashga balki ularning finish chizig‘ini kesib o‘tgandagi natijalarini ham tartibga soladigan tizim hisoblanadi.

Ilk fotofinishdan foydalanish XIX asrning oxirigi yillariga to‘g‘ri keladi. Bunda otlar poygasi vaqtida finish chizig‘ini kesib o‘tishni oddiy fotokamera yordamida foydalanishgan. “Nature” jurnalining 1882 yil may oyidagi sonida Edvard Meybridjaning tezyurar o‘quvchining tasvirlari nashr etgan bo‘lib, “kelgusida muhum

natijalarni fototasvirlar yordamida” aniqlash kerak bo‘lishi ko‘rsatilgan.

Eng dastlabki fotofinish tasvirlari 1890 yil 25 iyunga to‘g‘ri keladi.

Keyinchalik ushbu fotofinish usullari boshqa sport turlarida ham ommaviy ravishda foydalanila boshladi.

Olimpiyada o‘yinlarida birinchi bo‘lib 1912 yilda Stokholm (SHvetsiya) shahrida qo‘llab ko‘rilgan.

Ko‘p o‘tmay bu usulda ham kamchiliklar borligi aniqlandi va tezlik bilan bartaraf etish yo‘llari ustida olimlar bosh qotira boshladi.

Ot sportida tezlik yuqori bo‘lganligi sababli tasvirga olish davomida fotoapparat tavsirni qay etguncha otlar 10 smgacha masofani bosib o‘tishga ulgurishar edi. SHuning uchun finish chizig‘ini kesib o‘tgan barcha harakatlarni oddiy fotokamera tasvirga olishga ulgurishmas edi (lekin bu muammo ham keyinchalik qisman bo‘lsa ham bartaraf etildi. YA’ni bir necha bor tezlik bilan tasvirga oladigan fotoapparatlardan foydalanildi va xak...).

Fotofinishni keyingi rivojlanish bosqchlari. 1926 yil Daniya Engil atletika federatsiyasi fotofinishning yangi qurilmasini ommaaga namoyish etdi. Bu qurilma tez tasvirga oladigan texnik apparat hisoblanr edi.

1928 yilda esa bu qurilma Amsterdam (Gollandiya) shahrida Olimpiya o‘yinlarida qo‘llanildi. Fotofinishning zamonaviy evolyusiyasi va avtoxronomatraj XX asrning 30-yillarida “Kibri kamerasi” kirib kelib – yuqori sifatli tasvirlarni oladigan ushbu “Kibri kamera” 1931 yildan qo‘llanila boshlandi.

Fotofinishni tasvirga olish va boshqa muammoli fazilatlarni bartaraf etishga qaratilgan tadbirlar foto apparatlar ishlab chiqaradigan yirik firmalar o‘rtasida raqobat boshlandi. Bunda Kodak-Bell Lab’s qurilmasi ikki ob’ektda sekundiga 128 kadr oluvchi va 60 mm.li kinotasmaga ega bo‘lib, unda fotofinish vaqtida juda kerakli tasvirlar olina boshlandi. Birinchi ob’ektda sportchilarni finish chizig‘ini bosib o‘tish tasvirga olingan bo‘lsa, ikkinchisida elektromexanik vaqt o‘lchagis ishlatilgan va bu vaqt o‘lchagich start vaqtida topponchani uzish bilan bir vatqda ishlashni boshlagan.

Bu “Kibri kamerasi”ning debyuti 1932 yil Los-Andjelsda Olimpiya o‘yinlarida bo‘lib o‘tdi.

“Raqamli” avlodning boshlanishi.

Fotofinishda kim “birinchi kelishini” aniqlash uchun “raqamli” fotofinish zarur bo‘lar edi. SHunga binoan “Omega” kompaniyasi birinchi bo‘lib «Scan O’Vision» rusumli videofinish qurilmasini 1990 yilda yaratgan hisoblanadi va 1991 yilda uning rasman sanasi sanaladi.

Oldindan ma’lumki IAAF 1991 yilda o‘tkazilgan jahon championatida birinchi bo‘lib bu “Seiko” kompaniyasi tomonidan Slit Video 1000 HD qurilmasini ishga tushirishni ko‘zda tutadi. Ushbu tasmali qurilmani musobaqada qo‘llashga IAAF tomonidan championatga bir necha hafta qolganda ruxsat berildi.

Shunga o‘xshagan Belgiya kompaniyasi “MacFinish” fotofinish qurilmasini Intersoft Electronics ni namoyish etdi. Dastlab ishlab chiqaruvchi kompaniyalar deyarli teng holatda bo‘lgan-ular sportda xronometraj va fotofinish uchun kerak bo‘lgan bir necha elementlarini oldingi qurilmalarga nisbatan boyitib ishlab chiqariladi. «Accutrack» videofinish oddiy videotasvirli tizimi qo‘llaniladi lekin uning tezligi sekundiga 30 kadr bilan chegaralangan bo‘lib, zamonaviy engil atletika uchun past baholangan.

1992 yil Albervillida o‘tkazilgan qishki Olimpiya o‘yinlarida “OMEGA” kompaniyasi «Scan O’Vision» videofinishni debyutini o‘ztikazadi.

1992 yil Barselona shahrida o‘tkazilgan yozgi Olimpiya o‘yinlarida “Seiko” kompaniyasi raqamli fotofinish tuzilmasini zamonaviy engil atletikada sinab ko‘radi.

Ilk raqamli kameralarning rivojlanishi ham shu davrlarga to‘g‘ri keldi, oldingi tasmali kameralarga kabi – raqamli kamerani birinchi modul taqdim etib, ularda vaqt bilan kommunikatsion-boshqaruvi blokli bo‘lib, u o‘z o‘rnida kompyuter bilan bog‘langan, kompyuter tasvirlar bilan ishlaydigan maxsus dasturlashtirilgan zamonaviy ko‘rinishga xos yaratilgan.

Kompyuterga ulangan tezkor vaqtini qayd etuvchi “SCSI” interfeysdan

foydalanilgan.

Ishlab chiqaruvchilar tezkor interfaysning ma'lumotlari katta hajmga ega bo'lganligi sababli CCD matritsada muammoga duch keladilar va erkin fazasining to'plagichlari ma'lumotlarni qabul qilmaydi, lekin u juda kichik hajmga ega edi. Biroq, vaqtinchalik raqamli fotofinish oq-qora tasvirlarda qoldi.

1994 yil may oyida AQSHning Lynx System Developers, Inc kompaniyasi birinchi bo'lib rangli fotofinishni Gyoteburg (SHvetsiya) shahrida bo'lgan Engil atletika bo'yicha jahon championatida "Seiko" fotofinish tezligi 4000 finish chiziqni skaner qiladigan qurilmasini sinab ko'rdi.

1996 yilda OMEGA o'zining OSV3 rusumli rangli raqamli fotofinishni (to'g'riroq'i hozircha faqat engil atletika uchun) yana bir yangiligi balan – elektron start topponchasini taqdimotini o'tqazdi.

Shu yilning o'zida Lynx System Developers kompaniyasi EtherLynx-dunyoda birinchi Ethernet interfaysli fotofinishni chiqarib, endi uning tasvirlarni qattiq disk sig'imi davomiyligida yozadigan bo'ldi.

1997 yil Afina shahrida o'tkazilgan jahon championatida "Seiko" yangi 1800 HD rangli raqamli fotofinish sekundiga 4000 ta fotofinish chizig'ini skaner qiladigan fotofinish qurilmasidan foydalanildi. Uning 32 megabayt operatsion xotirasi faqatgina 72 sekundga qamrab oldi – keyinchalik ishlash uchun 230 megabaytli magnit-optik diski va doimiy tozalab turadigan xotirali disk ishlab chiqilgan.

1998 yil Nagano (Yaponiya) shahrida o'tkazilgan qishki Olimpiyada o'yinlarida "Seiko" kompaniyasi bir necha turdag'i tizimli Lynx System Developers ni sinab ko'rdi. SHu yilning o'zida bu kompaniya sport jihozlarini ishlab chiqish bo'yicha shartnomaga tuzdi.

2003 yilda Lynx System Developers kompaniyasi eng tezkor fotofinishni raqamli mahsulotni ya'ni EtherLynx PRO uning tezligi sekundiga 10000 chiziqni 32 bit rangida - bitta SSD matritsaga yozib oladi. Rekord ham shu kameraga tegishli bo'lib uning kengligi va qamrab olishi 4000 pikselda edi.

Raqamli tizimni ishlash tamoillari.

Zamonaviy raqamli fotofinish tizimi quyidagilardan iborat, kamroq vazifalar, bitta maxsus raqamli kameradan foydalanish tamoillari ya'ni yo'naliш bo'yicha tasvirga oladi.

Bu raqamli kameraning matritsasi, oddiy kameralardan farqi shundaki, bitta vertikal kadr davomida bir necha pikselda tasvirga oladi.

Shu vaqt tezligida rasmlarni olishida sekundiga 10000 chiziqni skaner qilishgacha etishi mumkin, lekin eng tez skaner qiluvchi sekundiga 2000 chiziqni oladigan hisoblansa ham. Ko'п fotofinish kameralari rasm olish bilan birgalikda vaqtini ham qayd qiladi.

Olingan natijalarni kompyuterga uzatadi va bu natijalarni muxsus dastur yordamida finish chizig'ini bosib o'tgan vaqt bilan vaqt faollashtiriladi. Operator yoki fotofinishda turgan hakam olingan rasm va finishga kirish tartibini sportchilarni vaqtini belgilaydi.

Shu munosabat bilan har xil sport turlarida turli fotofinish qurilmalari foydalanib kelinadi va ular ko'proq engil atletikaning qisqa va o'rta masofalarga yugurish turlarida tezlik yuqori bo'lganligi sababli eng kerakli hisoblanadi.

Olingan tasvirlar sifati ko'proq kameraning optik qurilmasiga bog'liq bo'ladi, chunki kamera yuqori tezlikda tasvirni olsa uning sifati oq-qora yoki tezlik pastroq bo'lsa shunchalik rangli tasvirlar yig'ilib boradi.

Fotofinish zamonaviy sportda juda katta ahamiyatga ega bo'lib, engil atletikada va bir qator Olimpiya o'yinlari dasturiga kiritilgan sport turlarida jahon rekordlarini qayd qilishda dasturlashtirilgan qurilma hisoblanadi. YUqori tezlikni qayd qiladigan raqamli kameralar paydo bo'lishi bilan motosportda tezlikni aniqlovchi fotofinish Formula-1, NASCAR va boshqa turlarda 1/1000 aniqlikda o'lchash va g'oliblarni oraliq masofalarini aniq-ravshan ko'rsatadigan kerakli qurilmadir.

Engil atletikada qo'llanishi.

IAAFning 2010-2011 yildagi qoidalariga ko'ra barcha engil atletika

musobaqalarida avto-xronometrajlardan foydalanish belgilab qo‘yildi (apparatlar, start topponchasi otilgandan ishga tushadigan avtomatik taymer va finishda tartibni qayd qiladigan maxsus dasturlashtirilgan fotofinish qurilmasi Fully Automatic Timing and Photo Finish System ga IAAF ruxsat etgan).

1.3. IAAFning musobaqa qoidalari 162.

Falstart. Sportchi start toppanchasini uzish oldidan oxirgi start holatida qimirlamasdan turish kerak. Agar start va sportchilarni qaytishiga javob beradigan hakamlar sportchi topponchani uzishdan oldin harakatni boshlasa yoki joyida turgan vatqda qimirlab qo‘ysa falstart holati yuzaga keladi. Eslatma: Agar IAAF (162.1)ning musobaqa qoidalariiga muvofiq falstart holatini aniqlovchi apparat bo‘lsa uning ko‘rsatmalari asosida qaror qilinadi.

- (2010 yil 1 yanvardan kuchga kiritiladi) Engil atletkaning ko‘pkurash turidan tashqari, sportchi falstartga yo‘l qo‘ysa diskvalifikatsiya qilinadi. Izoh: Amaliyotda, bir yoki bir nechta sportchilar falstart yo‘l qo‘ysa, bu harakat boshqa sportchilarni ham ushbu xatoni qaytarishga undashi mumkin.

Start beruvchi hakam fikriga tayangan holda faqatgina falstart qilgan sportchiga ogohlantirish beradi (ya’ni musobaqadan chetlatadi). Bu holat bitta bitta yoki bir nechta ishtirokchilarni chetlashtirishgacha olib kelishi mumkin.

Agar falstart ishtirokchilarni aybi bilan emas balki, hakamlarning kamchiliklari bo‘yicha yuzaga kelsa yashil kartochka ko‘rsatiladi.

Falstart – inglizcha false start-noto‘g‘ri start, engil atletikada yoki sportda noto‘g‘ri olingan start, sportchilardan kimdir start buyrug‘ida oldin harakatni boshлага aytildi.

Engil atletikada – harakatni toppanchani uzishdan oldin harakatni boshlash deganidir. IAAFning 2010-2011 yillar uchun mo‘ljallangan musobaqa qoidalariiga binoan, falstart sportchini harakatni “Diqqat” buyrug‘i berilgandan so‘ng 100 millisekundgacha topponcha uzishdan oldin bo‘lgan vaqt ni hisoblaydi va

musobaqadan diskvalifikatsiya qilinadi. Engil atletikaning qisqa masofalarga yugurish turlarida falstart holatini IAAF tomonidan foydalanishga zarur bo‘lgan start qurilmasi sportchining oyoq harakatlarini ham qayd etadi (ingl. *false start control apparatus*) va nazorat qilish orqali falstartni ko‘rsatadi. Tizim shunday ishlaydiki start toppanchasi o‘q uzgangacha bo‘lgan harakat reaksiyasidek qayd etadi. Bu harakatlarning barchasini dasturlashtirilgan fotofinish tizimi nazorat qiladi.

Falstart tizimi.

Falstart tizimi – dasturlashtirilgan apparatlar majmuasidan iborat bo‘lib, engil atletikada hakamlar g‘ovlar osha yugurish, estafeta yugurish va 400 m.gacha bo‘lgan masofalarda start reaksiyasiga qarab falstart holatini aniqlash uchun foydalanadi.

2010 yildan boshlab Halqaro Engil atletika Assotsasiyalari Federatsiyasi (International Association of Athletics Federations — IAAF). qoidalari asosida o‘tkaziladigan barcha asosiy musobaqalarda falstart holatini aniqlovchi tizim bo‘lishi shart. Chunki IAAFga jahon rekordini tasdiqlatish uchun topishirilishida zarur bo‘ladi. Bu qoida 1979 yil va 1984 yillardan Olimpiyada o‘yinlarida yo‘lga qo‘yilgan.

I bob bo‘yicha xulosalar

Engil atletika musobaqalari bugungi kunda axborot texnologiyalarisiz o‘tmaydi. Musobaqa qoidalaring 162 qismida bu narsa yoritib berilgan bo‘lib, agarda jahon miqyosidagi va ichki musobaqalarda jahon, qit’a va ichki rekordlar o‘rnatilsa yoki yirik musobaqalarga me’yoriy normativlar bajarilgan taqdirda IAAFga sportchilarni start holatidan chiqish ya’ni toppancha otilgandan so‘nggi sportchining start reaksiysi, shamol tezligini o‘lchovchi “Flyuger”, fotofinish tasviri va videoqaydnoma bo‘lishi nazarda tutilgan. Shunday ekan har bir musobaqada yuqori sport natijalari va rekordlar o‘rnatilishi mumkin. Musobaqa sharoitida engil atletikaning barcha turlarida hakamlarning ish faoliyatini engillashtirish va ularni kelgusida takomillashtiriga qaratilgan muhum ishlarni amalaga oshirish zarur.

Balandlikka sakrash, uzunlikka sakrash, yadro itqitish, nayza uloqtirish, disk uloqtirish va bosqon uloqtirish musobaqalarida masofadan turib sport natijalarini aniqlash va ularni zudlik bilan tomashabinlar e'tiboriga taqdim etiladi.

1. Fotofinish tizimi sport natijalarini aniqlik bilan o'chashga va sportchilarni start chizig'ini kesib o'tgandagi tartibini belgilab fotofinishdagi hakamlarni faoliyatini engillashtirishga qaratilgan bo'lsada, ayrim muammoalarga duch kelib qolish masalalarini hal etish mumkin.

2. Ushbu hollarda IAAFning 2010-2011 yillardagi nashr etilgan musobaqa qoidalariga mos ravishda bayonnomalarni to'ldirish va qayd qilish bo'yicha hujjatlar rasmiylashtirilsa ya'ni, sportchilarning rekatsiya vaqtining grafikasi saqlanish belgilab qo'yilgan, fotofinish tasmasi va boshqa xujjatlar bilan birgalikda berilgan protestlarni ko'rib chiqish va IAAF tomonidan rekordlarni qayd etishda foydalaniladi.

II.BOB. VAZIFALAR, TADQIQOT USLUBIYATLARI VA UNI TASHKILLASHTIRISH.

2.1. Tadqiqot vazifalari.

Biz oldimizga qo'ygan maqsaddan kelib chiqib qo'yidagi vazifalarni hal etdik:

2.2. Tadqiqot usullari

Tadqiqot vazifasini amalga oshirishda quyidagi tadqiqot usullaridan foydalandik:

- Adabiyotlar tahlili;
- Pedagogik kuzatuv;
- Matematik statistik usul.

2.3. Tadqiqot tashkillashtirish

Engil atletika bo'yicha O'zbekiston va Jahon miqyosidagi musobaqalarda axborot texnologiyalarni ishlash jarayonini o'rghanish va zamonaviy texnologiyalarni qo'llash orqali sport natijalarini tezkorlik bilan aniqlash.

2.4. Tadqiqot pedagogik kuzatuv, matematik statictik usullar

Tadqiqotda pedagogik kuzatuv mobaynida Jahon miqyosida bo'lib o'tgan yirik musobaqalarning natijalari va start reaksiyasi shuningdek falstart qayd qilingan vaziyatlar III-bobda tahlil qilindi.

III BOB. ENGIL ATLETIKA MUSOBAQALARINING TAHLILI

3.1. Jahon miqyosida bo‘lib o‘tgan yirik musobaqalarning tahlili

Engil atletika musobaqlari o‘tkazish joylari va vaqtining taqvimi asosida ochiq va yopiq maydonlarda bo‘lib o‘tadi. Lekin ochiq maydonlarda o‘tkaziladigan kross musobaqalarida fotofinish tizimi ishlatsada musobaqa rekordi o‘rnatalishi mumkin biroq jahon rekordi o‘rnatalishi uchun belgilangan musobaqa qoidalari zarur bo‘ladi. Stadionda o‘tkaziladigan musobaqalarning barchasida rekord natijalar qayd etilishi mumkin. Avval ta’kidlab o‘tkanimizdek rekord qayd qilinishi uchun ularda start reaksiyasini vaqtin, fotofinish tasviri va boshqa hujjarlar zarur bo‘ladi. va shu hollarda rekordlar bayonnomalashtirilib rekord e’lon qilinadi.

Yirik ya’ni jahon miqyosidagi musobaqlarda sportchilar soni ko‘plab hollarda belgilangan me’yorni bajarib musobaqalarga litsenziyalarni qo‘lga kiritadi. Agar IAAF tomonidan bildiriladigan biror-bir norozichilik uchun musobaqa tashkilotchilari tomonian belgilangan tartibda hujjatlarni taqdim etishi so‘raladi va hujjatlar taqdim qilingandan keyin ko‘rib chiqiladi.

2008 yil Pekin (Xitoy) shahrida o‘tkazilgan jahon championatida yamaykalik sportchi Usain Bolt hammani hayratda qoldirib insoniyatni tezlik imkoniyatlarini barcha namoyish etib kelayotgan bir davrda musobaqaga etakchi sifatida tashrif buyurdi. Lekin uning mavsumda bo‘yicha ko‘rsatgan natijasi ikkinchi o‘rinda edi. Ungacha amerikalik Tyson Gay yilning eng yaxshi natijasiga ega edi. Yana bir sportchi yamaykalik 5 karra jahon rekordchisi Asafa Pael ham yuqori sport formasida musobaqa g‘olib bo‘lishga asosiy nomzodlardan bo‘lib sanalar edi. Ushbu musobaqaning final bosqichida uchchala sportchi ham 100m.ga o‘tkaziladgan final kuch sinashadigan bo‘ldi. Bu yakunda U.Bolt g‘olib chiqdi. Biz tahlil qilmoqchi bo‘lgan asosiy narsa boshqa edi. Finish chizig‘ini bosib o‘tgan U.Boltning natijasini birchi bo‘lib e’lon qilinganda 9,70 sek. deb e’lon qilinadi. Keyinchalik informatsion

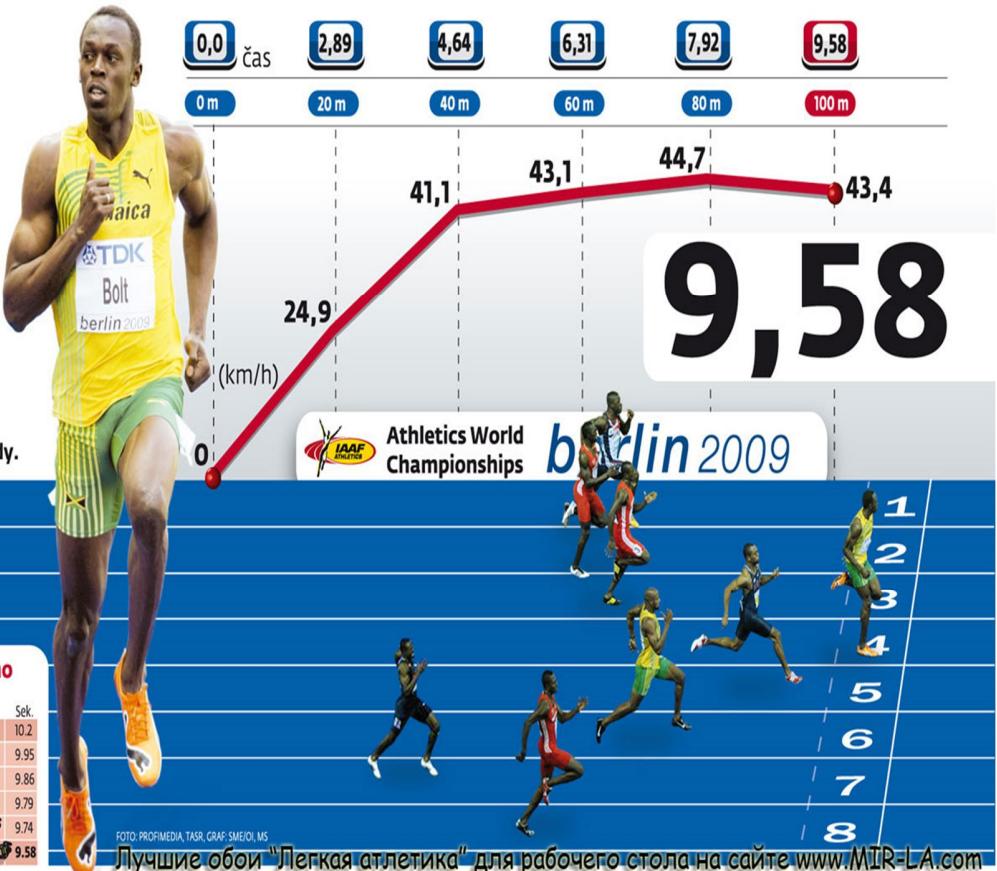
texnologiyalar orqali fotofinishni ko'rib chiqib yakuniy natija 9,69 sek. deb e'lon qilinadi. Germaniyalik olimlarning U.Bolt kshrsatgan natija to'g'risida bildirilgan fikr shunday bo'ladi. Chunki u oxirgi 10 metrni oldingiday shiddat va tezlik bilan yugurmagan holda finish chizig'ini bosib o'tgan. SHunda germaniyalik olimlar shiddatni tushirmsandan yugurishni davom ettirganda 9,60 sek.dan tezroq natija ko'rsatishini tahlil qilib chiqadi. Germaniyalik olimlarning tahlili to'g'ri chiqib bu natijani keyinchalik 2009 yilda Berlin (Germaniya) shahrida U.Bolt yuqori sport formasida jahon sempionatiga keladi. Har doimgidek uning raqiblari AQSHlik, Evropalik va uzining hamyurtlari edi. Finalda Usain Bolt 9,58 sek.ni ko'rsatadi. Musobaqa qoidalariga ko'ra jahon rekordi qayd etildi.

Ako sa behá svetový rekord na 100 metrov

V Pekingu odkázal Usain Bolt superom: „Chyťte ma, ak to dokážete.“ O rok im však v Berlíne ušiel ešte o väčší kus. V nedele na svetovom šampionáte uháňal v druhej polovici šprintérskej rovinky mestami 44-kilometrovou rýchlosťou. Z pekinského rekordu ukrojil 11 stotín sekundy.

Usain Bolt
22 rokov, (Trelawny) Jamajka
Vysoký sprintér (196 cm) mal len 15 rokov, keď vyhral na juniorských MS sprint na 200 metrov.

Mílníky vo vývoji svetového rekordu na 100 metrov	
1936 Jún 20	Jesse Owens (U.S.A.)
1968 Okt. 14	Jim Hines (U.S.A.)
1991 Aug. 25	Carl Lewis (U.S.A.)
1999 Jún 16	Maurice Greene (U.S.A.)
2007 Sept. 9	Asafa Powell (Jamajka)
2009 Aug. 16	Usain Bolt (Jamajka)

1-rasm Jahon championati finali tahlili.

Biomechanical analysis

12. IAAF World Championships in Athletics Berlin, 15. - 23.08.2009

100m Men

	Round	Wind	RT	t _{20m}	t _{40m}	t _{60m}	t _{80m}	t _{100m}	t ₂₀₋₄₀	t ₄₀₋₆₀	t ₆₀₋₈₀	t ₈₀₋₁₀₀	t _{20m}	t ₃₀₋₆₀	
Bolt Usain	JAM	F1	0,9	0,146	2,89	4,64	6,31	7,92	9,58	1,75	1,67	1,61	1,66	3,79	2,52
	JAM	SF1	0,2	0,135	2,89	4,68	6,41	8,11	9,89	1,79	1,73	1,70	1,78	3,81	2,60
Gay Tyson	USA	F1	0,9	0,144	2,92	4,70	6,39	8,02	9,71	1,78	1,69	1,63	1,69	3,83	2,56
	USA	SF2	-0,2	0,143	2,99	4,80	6,54	8,21	9,93	1,81	1,74	1,67	1,72	3,92	2,62
Powell Asafa	JAM	F1	0,9	0,134	2,91	4,71	6,42	8,10	9,84	1,80	1,71	1,68	1,74	3,83	2,59
	JAM	SF2	-0,2	0,133	2,92	4,73	6,47	8,17	9,95	1,81	1,74	1,70	1,78	3,85	2,62
Bailey Daniel	ANT	F1	0,9	0,129	2,92	4,73	6,48	8,18	9,93	1,81	1,75	1,70	1,75	3,85	2,63
	ANT	SF1	0,2	0,135	2,93	4,74	6,49	8,19	9,96	1,81	1,75	1,70	1,77	3,86	2,63
Thompson Richard	TRI	F1	0,9	0,119	2,90	4,71	6,45	8,17	9,93	1,81	1,74	1,72	1,76	3,83	2,62
	TRI	SF2	-0,2	0,132	2,92	4,74	6,51	8,22	9,98	1,82	1,77	1,71	1,76	3,85	2,66
Chambers Dwain	GBR	F1	0,9	0,123	2,93	4,75	6,50	8,22	10,00	1,82	1,75	1,72	1,78	3,86	2,64
	GBR	SF2	-0,2	0,182	2,96	4,79	6,55	8,26	10,04	1,83	1,76	1,71	1,78	3,90	2,65
Burns Marc	TRI	F1	0,9	0,165	2,94	4,76	6,52	8,24	10,00	1,82	1,76	1,72	1,76	3,87	2,65
	TRI	SF1	0,2	0,159	2,95	4,76	6,52	8,23	10,01	1,81	1,76	1,71	1,78	3,88	2,64
Patton Darvis	USA	F1	0,9	0,149	2,96	4,85	6,65	8,42	10,34	1,89	1,80	1,77	1,92	3,93	2,72
	USA	SF1	0,2	0,152	2,96	4,78	6,51	8,21	9,98	1,82	1,73	1,70	1,77	3,89	2,62

Semifinal/Final

km/s, 4chi 20m-1,61 sek, maksimal tezlik 44,7 km/s (bu tezlik eng maksimal tezlik hisoblanadi) va 5chi 20-1,66 sek.ni maksimal tezlik esa 43,4 sek.ni tashkil etagan.

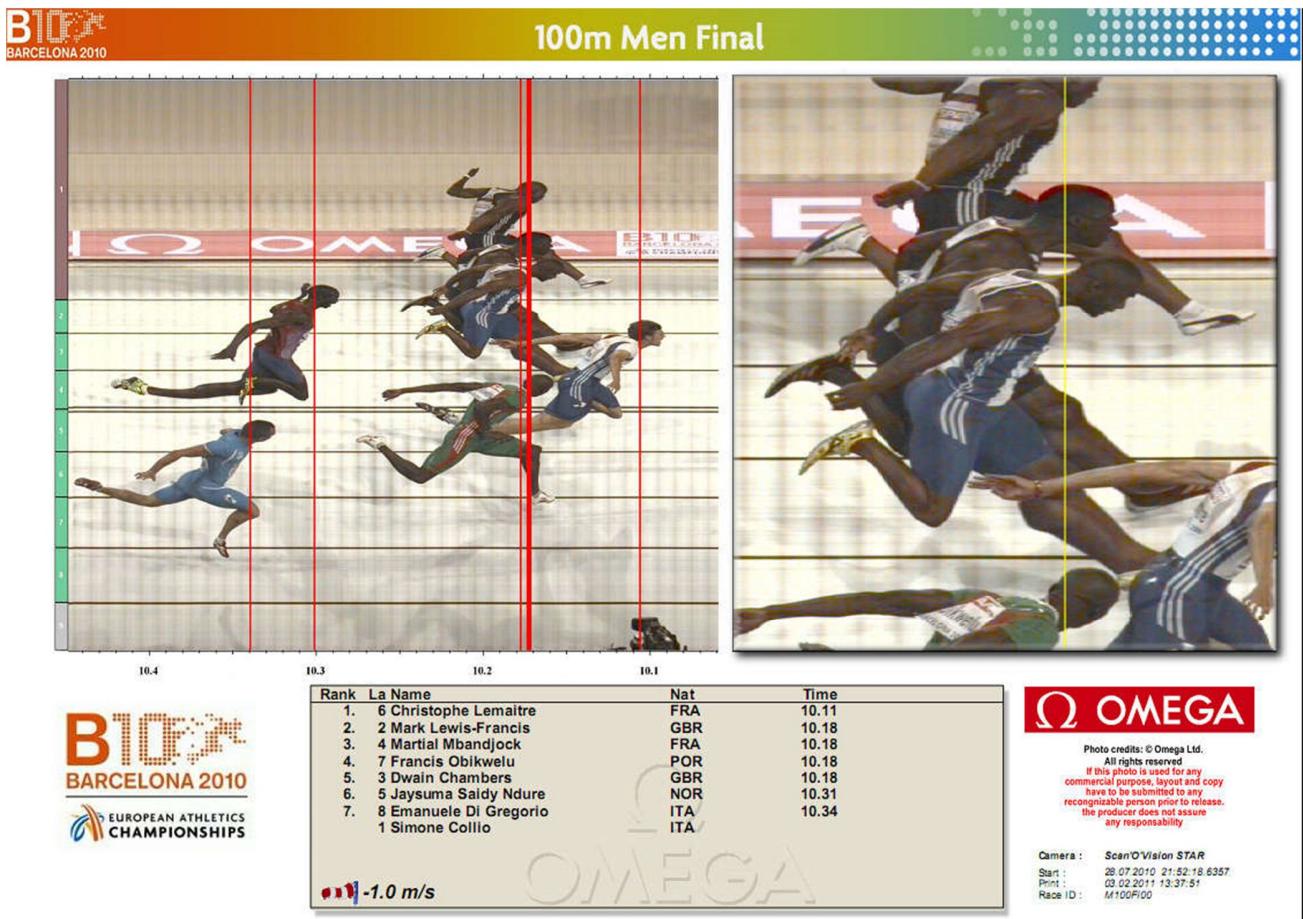
2010 yilda o‘tkazilgan Evropa championatida birdaniga 4 nafar sportchida 10,18 sek. natija bilan finishga kirib kelishgan. E’tiborlisi shundaki, ushbu holatni echimini hatto jahon tajribasida ega bo‘lgan yuqori malakali hakamlar ham shoshib qolishgan. Bu holatni oddiy ko‘z bilan ilg‘ash qiyin hatto fotofinish tizimida ham bir oz shubhaga borishi aytib o‘tish mumkin. Shu holatda g‘oliblarni aniqlash uchun start reaksiyasi yordamga keladi. Ya’ni qaysi sportchi eng kam start reaksiyasiga vaqt sarflagan bo‘lsa shu sportchi g‘oliblikni qo‘lga kiritadi (1 jadval va 3 rasm).

Start vaqtida sportchilarning reaksiyasi uncha yuqori bo‘lmagan. Buni ko‘rsatilgan natijalardan ham bilsa bo‘ladi. masalan g‘olib chiqqan Kristofer Lemetre 0,224 sek. reaksiya ko‘rsatgan, yana bir sportchi Emonuel DeGrigorio ham 0,223 sek reaksiya ko‘rsatganligi ko‘rsatish mumkin. Shu o‘rinda yana bir holatni ta’kidlab o‘tish mumkin. Masofadan chiqib ketgan sportchining start reaksiyasi eng tez bo‘lgan g‘olib sportchining start reaksiyasi eng past ko‘rsatkichga ega bo‘lgan. Xulosa qilib aytganda g‘olib sportchi masofa bo‘ylab yugurishda yaxshi natijaga erishshgan.

1 jadval

2010 yilda o‘tkazilgan Barselonada o‘tkazilgan Evropa championati 100m masofaga o‘tkazilgan final qismining qaydnomasi

o‘rin	Yo‘laklar raqami	Sportchilar	mamlakati	Start reaksiyasi vaqtি	natijas и
1	6	Kristofer Lemetre	Fransiya	0,224	10,11
2	2	Mark Luyus-Fransis	B.Britaniya	0,164	10,18
3	4	Martial Mbandjok	Fransiya	0,168	10,18
4	7	Fransis Obkvel	Portugaliya	0,171	10,18
5	3	Duayn Chembres	B.Britaniya	0,154	10,18
6	5	Jasim Said N’Dure	Norvegiya	0,186	10,31
7	8	Emanuel DeGrigorio	Italiya	0,223	10,34
8	1	Simonii Kolli	Italiya	0,150	ch/k

3 rasm Evropa championati 100m. final qismi.

2011 yil Tegu (Koreya) shahrida o'tkazilgan jahon championatida dunyoning eng tez sportchisi yamaykalik Usain bolt tomonidan 100m ga yugurishda falstart qilib musobaqani tark etadi. Uning natijalarini tahlil qiladigan bo'lsak, yarim finalda ko'rsatgan vaqt bo'yicha oladigan bo'lsak sovrindorlar qatoriga kirgan bo'lar edi. Lekin uning imkoniyatlari chamalaydigan bo'lsak bu jahon championatida ham oltin medalni qo'lga kiritish darajasidagi imkoniyatlari etarli edi (2 rasm). Bu holatda sportchilarining qo'zg'alish ya'ni falsatrt U.Boltda 0,016 sek. bo'lgan. Agar musobaqa qoidalariga asoslanadigan bo'lsak start reaksiyasi 0,100 sek.gacha belgilab qo'yilgan. Ushbu holatda yana bir sportchida falstart xolati yuzaga kelgan lekin u ikkinchi bo'lib ko'tarilgan uning reaksiyasi 0,026 sek. ga teng bo'lidi. Musobaqa qoidalariga asosan falstart bo'lgan vaqtda reaksiya tezligi kimda ko'p bo'lsa o'sha sportchi musobaqada chetlatiladi faqat bir kishi.

2-rasm Tegu jahon championati 100m.ga o'tkazilgan finaldan olingan fotosurat.

2 jadval

Olimpiyada o'yinlari yarim final bahslari

o'rin	yo'lak	sportchi	Reaksiya vaqtি	natija
Yarim final 1/3				
1	7	Jastin Gatlin	0,187	9,82
2	2	CHurandi Martino	0,148	9,91
3	4	Asafa Pael	0,155	9,94
4	8	Kishton Bledman	0,175	10,04
5	6	Ben YUsuf Miente	0,163	10,13
6	5	Jimmi Vikoo	0,203	10,16
7	9	Jayms Dasalo	0,174	10,18
8	3	SHuabou Sanna	0,175	10,18
		O'rtacha ko'rsatkich	0,173±0,018	10,05±0,14
Yarim final 2/3				

1	4	Usain Bolt	0,180	9,87
2	7	Rayan Bayli	0,155	9,96
3	8	Richard Tompson	0,158	10,02
4	5	Duayn CHembres	0,154	10,05
5	9	Jerald Firri	0,165	10,11
6	6	Daniel Bayli	0,142	10,16
7	2	Antonio Adams	0,159	10,27
8	3	Su Bington	0,157	10,28
		O'rtacha ko'rsatkich	0,159±0,011	10,09±0,14
Yarim final 2/3				
1	6	Yoxan Blayk	0,176	9,85
2	4	Tayson Gay	0,151	9,90
3	7	Adam Jelimi	0,158	10,06
4	8	Dirk Atkins	0,164	10,08
5	9	Jastin Vorners	0,135	10,09
6	5	Ryota YAmagata	0,158	10,10
7	3	Rondel Sorilo	0,140	10,31
		O'rtacha ko'rsatkich	0,155±0,014	10,06±0,15
Umumiy o'rtachasi uchta yugurish guruhi bo'yicha			0,162±0,016	10,06±0,139

2013 yil yoshlar o'rtasida jahon championati Donetsk (Ukraina) shahrida bo'lib o'tgan. 100m.ga bo'lib o'tgan saralash bahslarining 2 yugurish guguhida falstart holati yuzaga keladi. Agar sportchilarni start reaksiyasi bo'yicha oladigan bo'lsak (Musobaqa qoidalariga asosan 0,100 sek.ga bo'lган reaksiya tezligi falstart hisoblanadi 4-rasm).

Rasmda berilgan start holatini tahlil qiladigan bo'lsak. 8 ta yo'lakda sportchilarining joylashuvi bo'yicha har birini alohida berib o'tamiz.

1 yo‘lakchadagi sportchida startdan chiqish ko‘ngildagidek kechgan. Uning start reaksiyasi tezligi 0,150 sek.ni tashkil qildi.

2 yo‘lkadagi sportchida start reaksiyasining tezligi 0,199 sek.ga to‘g‘ri kelgan lekin u start tirkaklarida turgan vaqtda oyoqlarini qimirlatganligi sabali unda falstart yuzaga kelgan. 4 rasmda “A” holat bo‘yicha Qo‘zg‘alish bo‘lganligi sababli histogrammada ushbu holat qayd qilingan.

3 yo‘lakdagagi sportchida start tezlanishi 0,194 sek. bo‘lgan hech qanday qoida buzarsiz yuzaga kelmagan.

4 yo‘lakdagagi sportchining start tezlanishi normadan past bo‘lganligi sababli falstart yuzaga kelgan 4-rasmda “B” holatda berilgan. Uning start tezligi 0,041 sek.ga to‘g‘ri kelgan.

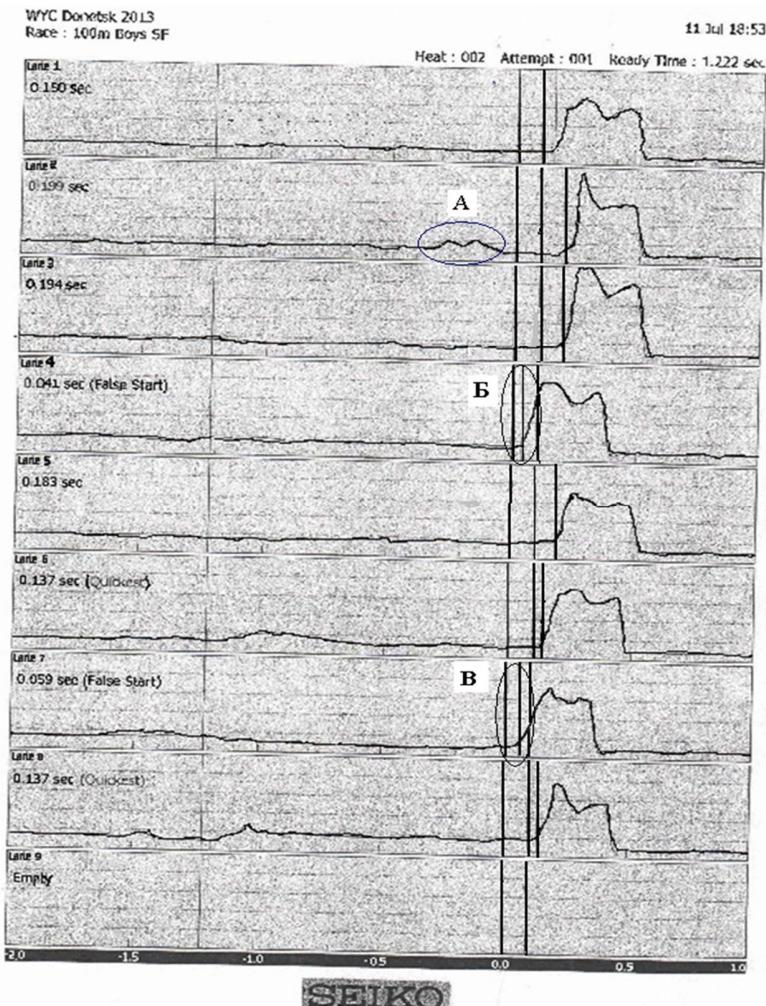
5 yo‘lakdagagi sportchida start tezlanish 0,183 sek. ga teng bo‘lgan.

6 yo‘lakdagagi sportchining start tezlanishi 0,137 sek ga teng bo‘lgan uning start tezligi juda yaxshi bo‘lgan. Eng tez start tezlanishi hisoblanadi.

7 yo‘lkadagi sportchining start tezligi 0,059 sek.ni tashkil etgan musobaqa qoidalariga ko‘ra bu normadan past va falstart hisoblanadi (4-rasm “V” holati bo‘yicha).

8 yo‘lakdagagi sportchining start tezlanishi 0,137 sek ga teng bo‘lgan uning start tezligi juda yaxshi bo‘lgan. Bu ham eng tez start tezlanishi hisoblanadi. YA’ni birdaniga ikki sportchida tezlikni namoyish qingan.

Umumiy xulosaga keladigan bo‘lsak 4chi va 7chi yo‘lakdagagi sportchilarning start tezlanishlari bo‘yicha falstart qilgan bo‘lsa, 2 yo‘lkadagi sportchi startda turgan vaqtda qimirlaganligi sababli falstart yuzaga kelgan. Lekin bu holatni hakamlar teknik xato deb barchaga sariq kartochka bilan barchani ogohlantirishdi. Musobaqa qoidalariga asosan sariq kartochka teznik va boshqa holatlar uchun ko‘rsatiladi. Keyingi holatlar uchun eng falstart qilgan sportchilardan faqat bir kishiga qizil kartochka ko‘rsatilib musobaqadan chetlatiladi.

4-rasm Donetskda o'tkazilgan yoshlar o'rtasida JCH da 100m saralash bahslari.

3.2. O'zbekiston championatlarida ko'rsatilgan natijalar tahlili

O'zbekiston ochiq Kubogi musobaqlarida falstart tizimlari doimiy ravishda ishlatilavermaydi. Lekin fotofinish tizimi har bir musobaqada ishlatilib kelinadi. Halqaro musobaqalarni o'tkazish vaqtida falstart tizimi ham ishlatiladi.

Falstart tizimini qayd qilish vaqt start toppanchasini uzgunga qadar 3 sek va start berilgandan keyin 3 sek. vaqt ichida qayd qilinadi. Har bir sportchining musobaqalardagi start reaksiyasi o'rtacha $0,172 \pm 0,003$ sek.ni tashkil qiladi. Agar biz o'zbekistonlik sportchilarni start reaksiyalarini doimiy ravishda o'rganib borsak ularning jahon maydonlaridagi start reaksiyalariga nisbatan bir oz yuqori bo'lgan.

5-rasmda o‘zbekistonlik sportchilarni mahalliy championatlarda ko‘rsatilgan start reaksiyasi berilgan faqat bu holatda ularning 8 ta yo‘lak bo‘yicha 2013 yil 1-2 iyunda o‘tkazilgan O‘zbekiston championati bahslarining dastlabki yugurish guruhlarida qayd etilgan start tezligi berib o‘tilgan.

READY FOR START

READY FOR START

START INT 00:08:45.6488
01 LANE +0.162
02 LANE +0.126
03 LANE +0.110
04 LANE +0.121
05 LANE +0.139
06 LANE +0.144
07 LANE +0.129
08 LANE +0.139
-----

5 rasm. Start reaksiyasini vaqtлari.

Biz tomonimizdan o‘rganilgan yugurish guruhidagi start reaksiyasi tezligi $0,134 \pm 0,016$ sekni tashkil etgan. Bu holatni agar biz Moskva shahrida o‘tkazilgan jahon championati bilan solishtiradigan bo‘lsak biroz yuqori ekanligini aytib o‘tish mumkin. 2chi, 4chi va 7chi yo‘lkadagi sportchilarning strat tezligi juda yuqori bo‘lgan mos ravishda 0,126 sek, 0,121 sek va 0,129 sek. bularga nisbatan ham yuqori start reaksiyasi qayd etilgan sportchining natijasi 0,110 sek.ga teng bo‘lgan. Xulosa qilib aytganda sportchilarning bu ko‘rsatgan reaksiya tezligi sabab start vaqtidagi hayajon yo‘qligi ko‘rsatadi. Bu holat O‘zbekiston sharoitida kechgan musobaqa erta tongda bo‘lganligi sababli barcha sportchilarning start oldi holati va start tayyorgarligi yaxshi deb aytib o‘tish mumkin.

6 rasmda 100 m.ga yugurishdan o‘tkazilgan final bahslarining start reaksiyalarini tahlilini qilib o‘tamiz. Startda bir oz muammolar yuzaga kelgan. Birinchi start berilgan vaqtida 4chi yo‘lakchadagi start tirkaklaridan kompyuterga signal borib

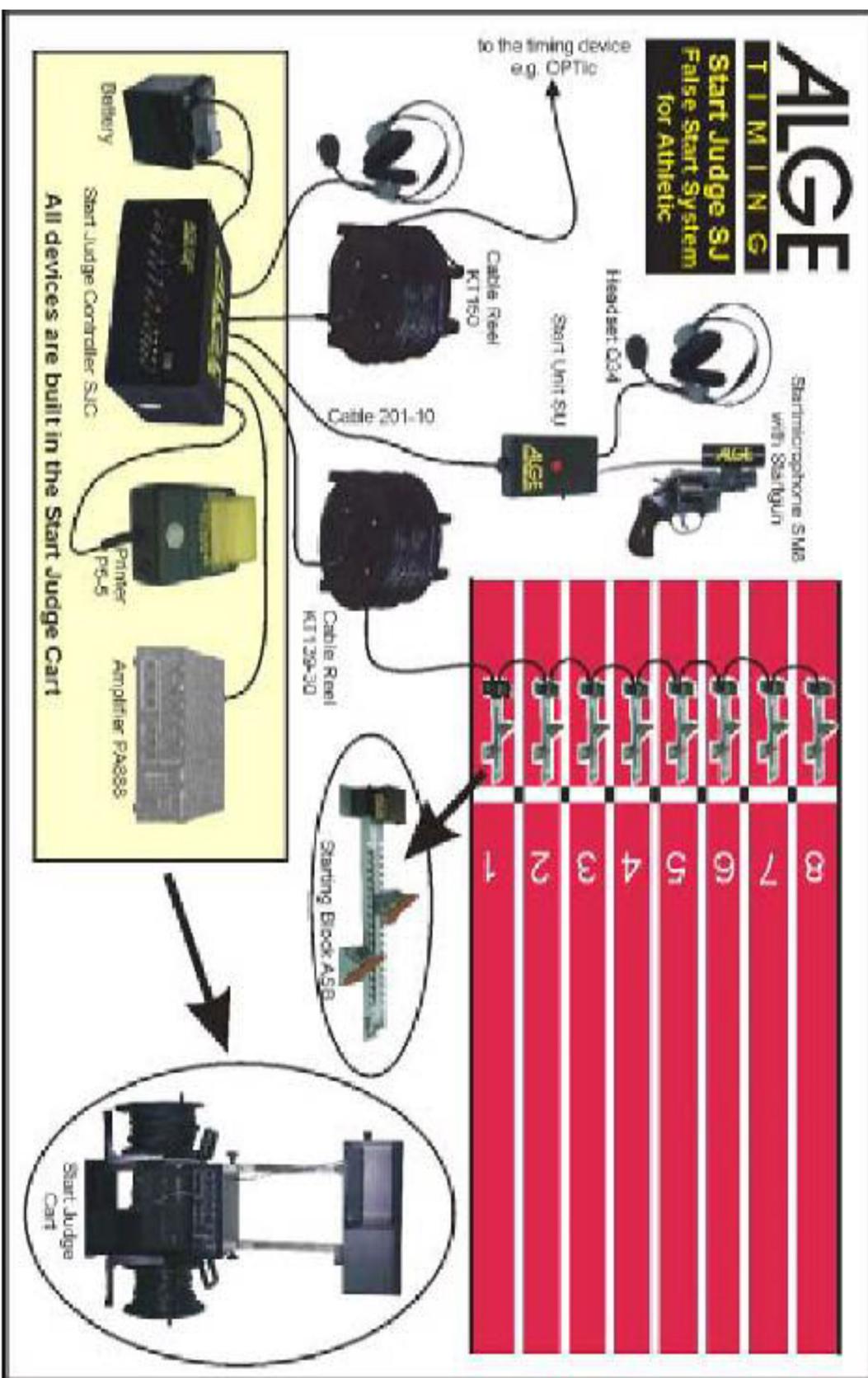
tushmagan. SHuni aytib o‘tish kerakki 3 nafar sportchida (2 yo‘lakchadagi -0,0975, 1chi yo‘lakchadagi -0,0976 va 8chi yo‘lakchadagi sportchi 0,099 sek) 0,100 sek.dan tez reaksiya namoyish etgan. Musobaqa qoidalariga ko‘ra ushbu holatda eng tez reaksiya ko‘rsatgan sportchini musobaqadan chetlashtirish kerak. Lekin start tirkaklaridagi nosozliklar tufayli start qayta beriladi. Barcha ishtirokchilarga yashil kartochka ko‘rsatiladi.

2 marta start berilganda ham 4 yo‘lakchadagi start tirkaklaridan kompyuterga singal kelmaganligi sababli start qaytarildi. Bu safargi startda barcha yuguruvchilarda start reaksiyasi 0,100 sek.dan tez bo‘lgan. Barcha sportchilar sariq kartochka bilan ogohlantirildi.

Start 3 marta berilgan vaqtda birdaniga 5 nafar sportchida falstart holati yuzaga keldi. Ya’ni 5 sportchi 0,100 sek.dan tez reaksiya tezligini namoyish qilgan. Musobaqa qoidalariga asosan eng tez reaksiyaga ega 2 yo‘lakchadagi sportchi (0,091 sek) musobaqadan chetlatildi.

START INT	00:01:52.8168
* 01 LANE	+0.0976
** 02 LANE	+0.0975
03 LANE	+0.115
04 LANE	NO IMPULSE
05 LANE	+0.123
06 LANE	+0.101
07 LANE	CONTINUOUS
* 08 LANE	+0.099
START INT	00:02:45.2668
* 01 LANE	+0.098
* 02 LANE	+0.074
* 03 LANE	+0.087
04 LANE	NO IMPULSE
* * 05 LANE	+0.0719
* 06 LANE	+0.077
* 07 LANE	+0.0719
* 08 LANE	+0.0720
START INT	00:04:05.0981
* 01 LANE	+0.092
* * 02 LANE	+0.091
03 LANE	+0.101
04 LANE	+0.129
* 05 LANE	+0.098
* 06 LANE	+0.098
* 07 LANE	+0.098
08 LANE	+0.100

6-rasm. 100m.ga o‘tkazilgan final bahslarining start reaksiyasi vaqtি

7-rasm. Falstart tizimi (ALGE timing)

7-rasmida kursatilgan bu moslama falstartni aniqlovchi tizm hisoblanadi.Bu moslama start beruvchi hakam qulidagi tupponcha va yugurish uchun tirkaklar suningdek kursatilgan barcha jihozlar bir-biriga ulangan holda yaxlit tizimda ishlaydi.Bu tizimning afzalligi shundaki startda turgan sakkizta yuguruvchilarga start beruvchi tomonidan aytiladigan “startga”,”diqqat” suzлari tirkakga ulangan karnaylardan bir xil eshitiladi, suningdek tirkakga ulangan sensorlar qaysi sportchi falstart qilganligini shu zahotiyoyq aniqlaydi va start beruvchi hakamning yordamchisi aynan shu yulakchadagi sportchini ogohlantirib sriq kartichka kursatadi.Shu orqali musoboqalarga qatnashayotgan sportshilarga hech qanday shubha qoldirmaydi va sportshilar hakamlarga etiroz bildirmaydilar.

Bu musobaqada “A” va “B” final qatnashchilarini natijalarini tahlil qilamiz. G‘olib chiqqan qirg‘izistonlik Valeriy Ponomaryov saralashda 10,77 sek finalda 10,87 sek natija ko‘rsatgan. O‘zbekistonlik qisqa masofalarga yuguruvchilardan Roman Melnikov saralashda 11,12 sek., finalda 11,14 sek. vaqt ko‘rsatgan. Eng yaxshi natija Oleg Juravlyov 10,82 sek. natija ko‘rsatgan lekin u finalda falstart bilan musobaqani yakunlagan. Yana bir sportchimiz Doston Saydaliev saralashda 11,01 sek. bilan finalga chiqib final qismida startga chiqmadi.

7 jadval

O‘zbekiston ochiq kubogi musobaqasining 100m.ga o‘tkazilgan final bosqichi natijalari

Nº	sportchilar	Jamoasi	Saralashdagi natijasi	Finaldagи natijasi
100 m ga yugurish				
1	Valeriy Ponomaryov	Qirg‘iziston	10,77	10,87
2	Davron Atabaev	Tojikistan	10,93	10,99
3	Roman Melnikov	Toshkent-1	11,12	11,14
4	Abbos Tashmatov	Toshkent-2	11,27	11,15
5	Nikita Ілғorbakov	Toshkent	11,16	11,27
6	Abror Akramov	Navoiy	11,30	11,38
7	Oleg Juravlyov	Toshkent-1	10,82	falstart

8	Doston Saydaliev	Farg‘ona	11,01	Startga chiqmadi
9	Ermirza Davyidov	Qirg‘iziston	11,31	11,19
10	Sergey Vasilev	Qozog‘iston	11,37	11,21
11	Dmitriy Sorokin	Toshkent	11,47	11,42
12	Djaxongir Muxiddinov	Toshkent	11,58	11,54
13	Ozod Alikulov	Navoiy	11,54	11,58
14	Timur Zoxidov	Toshkent-2	11,50.	11,59
15	Orzumurod Tugalov	Samarqand	11,57	11,67
16	Vladimir Voloshko	Tashkent	11,65	Startga chiqmadi

ENGIL ATLETIKA UZBEKISTON KUBOGI

13.05.2018 11:50

№	Ismi. Familiyasi	Tug‘ilgan yili	Shahar	Natija	FIO murabbiy
	100m Ayollar				
1	Aleksandra Burseva	2000	sh. Toshkent	12,73	Kazakova G.M., Kazakova A.V.
2	Durdona Xamidullaeva	1996	sh. Chirchiq	12.79	Ametov O.O., Xolboev T.
3	Guzalxon Ruzmetova	1999	sh. Urgench	13,00	Shukurov B.
	100m Erkaklar				

1	Doston Saydaliev	1992	sh. Dangara	11,04	Normatov A.
2	Sardor Baxtiyorov	1993	sh. Samarqand	11.05	Baxtiyarov S., Gladkova T.S.
3	Olim Larev	1996	sh. Gulistan	11,15	Perepelova L. Dmitriadi L.
200m Ayollar					
1	Durdona Xamidullaeva	1996	sh. Chirchiq	25,64	Ametov O.O., Xolboev T.
2	Aleksandra Burseva	2000	sh. Toshkent	25,83	Kazakova G.M., Kazakova A.V.
3	Violetta Ivanina	1999	sh. Toshkent	26,11	Kvyatkovskaya E.E., Sibigatullina A.S.
200m Erkaklar					
1	Sardor Baxtiyorov	1993	sh. Samarqand	22,03	Baxtiyarov S., Gladkova T.S
2	Ulugbek Murtazaev	1997	sh. Sirdaryj	22.51	Kazakova G.M.
3	Baxodir Ochilboev	1993	sh. Namangan	22,54	SHoazamov J., Normatov A.
400m Erkaklar					
1	Aziz Samadov	1996	sh. Chirchiq	49,64	Ruzmetov A.R.
2	Baxodir Ochilboev	1993	sh. Namangan	50,07	Shoazamov J., Normatov A.
3	Murad Magomedrasulov	1992	sh. Samarqand	50,41	Verzilin O.R., Gladkova T.S

400m Ayollar					
1	Umida Turgunova	1999	sh. Dangara	56,33	Sodikov D
2	Zuxra SHagilova	1996	sh. Nukus	57,90	Kolesnikov O. Mirsadikov M
3	Zulfizar Abdullaeva	1996	sh. Navoiy	58,40	Aslanov S.T.

XULOSALAR

Tadqiqot davomida halqaro va milliy musobaqalarni tahlil qilganimizda nafaqat O‘zbekiston sharoitida balki boshqa etakchi mamlakatlarda ham doimiy ravishda falstart tizimini aniqlovchi jihozlardan foydalanavermasligini ta’kidlab o‘tish mumkin va quyidagi xulosalarni keltirib o‘tamiz

O‘tkazilgan barcha musobaqalarda sportchilarni startdan chiqishi va falstart holatlarini aniqlash uchun start beruvchi hakamga yordamchi hakamlar ish olib borishadi. Avval aytib o‘tganimizdek mahalliy musobaqalarning barchasida ham falstart tizimini qo‘llash imkoniyati bo‘lavermaydi. Shu sababdan hakamlarga yordamchi sifatida falstart aniqlovchi hakamlar yordam berishadi.

Lekin sportchilarimizning ko‘rsatgan natijalariga chet el sportchilari ko‘rsatgan natijalaridan ortda qolishi sezilarli darajada, ayniqsa buni mamlakatimizning qisqa masofaga yuguruvchilarining Respublika championatlari, kubok va birinchiliklari musobaqalarida ko‘rishimiz mumkin. Lekin musobaqa jarayonidagi sportchilarning reaksiya tezligi vaqtini doimiy o‘rganishga imkon yo‘q.

Agarda mamlakatimizning ichki musoboqalarida ham yuqorida ko‘rsatilgan 7-rasmdagi bu moslama start beruvchi hakam qulidagi tupponcha va yugurish uchun tirkaklar suningdek kursatilgan barcha jihozlar bir-biriga ulangan holda yaxlit tizimda ishlaydi. Bu tizimning afzalligi shundaki startda turgan sakkizta yuguruvchilarga start beruvchi tomonidan aytiladigan “startga”, “diqqat” suzlari tirkakga ulangan karnaylardan bir xil eshitiladi, suningdek tirkakga ulangan sensorlar qaysi sportchi falstart qilganligini shu zahotiyoy qilaydi va start beruvchi hakamning yordamchisi aynan shu yulakchadagi sportchini ogohlantirib sriq kartichka kursatadi. Shu orqali musoboqalarga qatnashayotgan sportshilarga hech qanday shubha qoldirmaydi va sportshilar hakamlarga etiroz bildirmaydilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimov I. A. Biz kelajagimizni o‘z ko‘limiz bilan quramiz. 7j. -T : O‘zbekiston- 1999, -.413 b.
2. “Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasining Qonuni //Xalq so‘zi. - 2000 -28 may.
3. “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. //Turkiston gazetasi. - 1997. – 1 oktyabr.
4. “O‘zbekistonda jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qonuni //Xalq so‘zi.- 1999. - 27 may.
5. “O‘zbekiston bolalar sportini rivojlantirish jamg‘armasini tashkil etish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qonuni //Xalq so‘zi. - 2002. – 31 oktyabr.Uzmanxo‘jaev T.S., Aliev M.B., Sagdiev K.X., Turdiev F.K., Akramov J.A., Usmonxodjaev T.S. Bolalar va o‘smirlar sporti mashg‘ulotlari nazariyasi va uslubiyati. - Toshkent, 2006. - B. 66-72.
6. O‘zRVMning “Ommaviy sport targ‘ibotini yanada kuchaytirish chora tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori. –T, 4.11.2004 y.
7. F.S.Suslova., J.K. Xolodova.- M., Teoriya i metodika sport: ucheb. Posobie dlya uchiliщ olimpiyskogo rezerva / pod obЩ.red., 1997-416s.
8. Xalmuxamedov R.D. Boks. – T.: - Lider Press 2008. 315 s.
9. Olimov M.S. O‘rta masofalarga yuguruvchi sportchi-talabalarni musobaqalarga tayyorlash uslubiyati. – T.: 2011 y.
- 10.Shakirjanova K.T. Engil atletikada boshqaruva va pedagogik nazorat. – T.: 2009. – S. 58.
- 11.Shakirjanova K.T. Engil atletikada sport mashg‘ulotlari asoslari. – T.: 2008. –S. 72.

- 12.Shakirjanova K.T. Jismoniy tarbiya jismoniy moslashishi sportchilarning mashqlanganlik darajasining mezoni sifatida. – T.: 2007.–36s.
- 13.Shakirjonova K.T., Tuxtaboev N.T Osnovы texniki, metodika oucheniya i trenirovki v bege na korotkie destansii. – T.: 2012.-y 143 s.
- 14.Shakirjonova K.T., /Axborotchi suxandon (Diktor) faoliyati bo'yicha usuliy tavsiyalar. – T. 2013 y.
- 15.Shakirjanova K.T. "Engil atletika musobaqa qoidalari" – T. 2007y.
- 16.Pravila IAAF (eng) IAAF 2009 y.
- 17.Pravila IAAF (eng) IAAF 2011 y.
- 18.Pravila IAAF (eng) IAAF 2013 y.
- 19.Halqaro Engil atletika Federatsiyasi tarmog'i, www.IAAF.org.
- 20.O'zbekiston Respublikasi hukumat tarmog'i, www.gov.uz.
- 21.Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tarmog'i www.edu.uz.
- 22.Axborot ta'lim tarmog'i www.ziyonet.uz.
- 23.O'zbekiston RespublikasiQonunchilik tarmog'i www.lex.uz.
- 24.O'zbekiston Engil Atletika Federatsiyasi tarmog'i www.uzathletcs.org.
- 25.Rossiya Engil atletika Federatsiyasi tarmog'i www.rusathletcs.ru.

MUNDARIJA

Kirish	11
I. Engil atletika musobaqalarida qo'llaniladigan axborot texnologiyalari bo'yicha adabiyotlar tahlili va muammolarni echish yo'llari	13
1.1. Engil atletika musobaqalarni tashkil etish va tayyorgarlik ko'rish masallari	13
1.2. Engil atletika musobaqalarini tashkillashtirish, o'tkazilish tarixi va axborot texnologiyalarni qo'llanishlishi	37
1.3. IAAFning musobaqa qoidalari	51
I bob bo'yicha xulosalar	52
II Bob. Vazifalar, tadqiqot uslubiyatlari va uni tashkillashtirish	54
2.1. Tadqiqot vazifalari	54
2.2. Tadqiqot usullari	54
2.3. Tadqiqot tashkillashtirish	54
2.4. Tadqiqot pedagogik kuzatuv, matematik statictik usullar	54
III Bob. Engil atletika musobaqalarining tahlili	55
3.1. Juhon miqyosida bo'lib o'tgan yirik musobaqalarning tahlili	55
3.2. O'zbekiston championatlarida ko'rsatilgan natijalar tahlili	63
Xulosalar.	71
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.	72